

A2003:015

IT och kulturen

Delrapport till ITPS utvärdering av den svenska IT-politiken

*Claudio Aguirre-Bianchi,
Metamatrix Development & Consulting AB*

IT och kulturen

Delrapport till ITPS utvärdering av den svenska IT-politiken

Claudio Aguirre-Bianchi

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
e-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

För ytterligare information kontakta Hans-Olof Hagén
Telefon 08 456 67 36
E-post hans-olof.hagen@itps.se

Förord

Institutet för tillväxtpolitiska studier har haft i uppdrag av regeringen att genomföra en utvärdering av den svenska IT-politiken. ITPS har därför gett Metamatrix Development & Consulting AB i uppdrag att analysera IT och kultur som ett av många underlag för analysen och slutsatserna i institutets huvudrapport.

Rapportens huvudslutsatser är: Kulturutövare i Sverige visar tydligt intresse och kreativitet i användningen av IT inom kulturen. Kulturtillgängligheten bör ses som kreativt kulturmöte i samhället där IT kan vara en katalysator. Regeringen redogör inte för någon generell strategi för IT och kultur och intar en *laissez-faire*-attityd, trots att kulturinstitutionerna är ofta flitiga IT-användare. Kulturpolitiken bör revideras och göras mer tidsenlig.

Föreliggande rapport har skrivits av Claudio Aguirre-Bianchi vid Metamatrix Development & Consulting AB. Dessa svarar ensamma för analyser och slutsatser i rapporten.

Ansvarig chef vid Institutet för tillväxtpolitiska studier har varit Hans-Olof Hagén medan Kurt Lundgren har varit projektledare.

Stockholm i oktober 2003

Sture Öberg,
generaldirektör

Innehåll

1	Inledning.....	7
1.1	Disposition	8
1.2	Om IT och IKT	9
2	Från strategi till laissez faire.....	10
2.1	Kulturarvs -IT	14
2.2	AMB-samverkan.....	14
2.3	SESAM.....	14
3	Konvergens och kulturpolitiken	15
3.1	Kulturpolitikens livscykel.....	20
4	Tillgänglighet som kommunikation	21
4.1	Kulturrådet.....	22
4.1.1	Ökad kulturell tillgänglighet.....	23
4.1.2	Elektronisk publicering av litteratur.....	24
4.1.3	Elektroniska tidskrifter som alternativ.....	25
4.1.4	Barnens bibliotek på nätet.....	25
4.1.5	Digital dans och rörelsearkiv.....	26
4.2	Stiftelsen framtidens kultur.....	26
4.3	Arv och tillgänglighet.....	29
5	Det nya torget.....	31
6	Exempel på IKT-baserad innovation i kulturen.....	34
6.1	Dansstudion.....	34
6.2	Etnologi och IKT möts i Mölndal.....	35
7	Upphovsrätt och yttrandefrihet	37
8	Upplevelseindustrin, kultur och tillväxt.....	39
9	Slutsatser	41
10	Rekommendationer	45
10.1	Kraftsamling för en dynamisk kulturpolitik.....	45
10.2	Process och metodutveckling: innovation i kulturarbetet.....	45
10.3	IKT och kulturstruktur.....	46
10.4	Statistik och nya indikatorer.....	46
10.5	Nya kanaler: Digital-TV och 3G.....	46
10.6	Utvecklingsplan och medel för Kulturnät Sverige.....	46
11	Intervjuer och konsultationer	47
Bilaga 1: Kulturdepartementet och IKT-strategin för kultursektorn		48
	Frågor skickade till Kulturdepartementet.....	48
	Svar från Kulturdepartementet.....	49

1 Inledning

Det finns 67 organisationer (myndigheter, institutioner, stiftelser och bolag m.m.), som lyder under Kulturdepartementets ansvarsområde. Men kulturen utövas av alla medborgare, på ett eller annat sätt. Även det statliga ansvaret för kulturfrågor sprider sig i ökande takt till olika departement och myndigheter, varför kulturpolitiken kan betraktas som en departementsöverskridande företeelse.

Fokus i denna studie skall alltså ligga på kultur och tillgänglighet i samband med informationsteknologins framväxt.

Studien som Metamatrix AB presenterar nedan består av kunskapsöversikter och metautvärderingar, samt analys av IKT-användningen med syfte att främja tillgängligheten till kulturen. Eftersom skärningspunkten mellan de två aktuella politikområden – IKT och kultur – är diffus och ofta problematisk, kommer vi att koncentrera oss på att analysera relationen mellan IKT och kultur såsom den yttrar sig i verksamheten hos de centrala institutionerna för kulturpolitiken i Sverige.

Vår utgångspunkt är att den nationella kulturpolitikens tre främsta aktörer är:

- Kulturdepartementet
- Kulturrådet och
- Stiftelsen Framtidens kultur

Av resursmässiga skäl, kommer studien att använda huvudsakligen material som har med dessa tre aktörers verksamhet att göra.

1.1 Disposition

Studien består av nio avsnitt, var och en med ett syfte och struktur.

Från strategi till laissez-faire

Detta avsnitt förklarar bakgrunden för IKT-strategin i kultursektorn. Det visar att det har funnits en formulerad strategi för IKT i kulturområdet men att denna strategis giltighet är oklar och ersätts i praktiken med en laissez faire-politik.

Konvergens i kulturpolitiken

Förklarar relevansen och omfattningen av konvergensfenomenet och pekar på behovet att skapa en ram för att integrera kultur och IKT.

Tillgänglighet som kommunikation

Definierar tillgänglighet som delaktighet i en kommunikationsprocess. Detta avsnitt analyserar några satsningar som görs genom Kulturrådet och Stiftelsen framtidens kultur för att främja deltagande kulturprocesser.

Det nya torget

Analyserar Kulturnät Sverige och dess förutsättningar och potential, samt dess oklara roll som fundament för en samlad strategi för IKT användning inom kultursektorn.

Exempel på IKT-baserad innovation i kulturen

Beskriver projekt som har fått stöd av Kulturrådet och/eller Stiftelsen framtidens kultur och som utgör *goda exempel* på mötet mellan IKT och kultur.

Upphovsrätt och yttrandefrihet

Beskriver och analyserar upphovsrättsliga problem som uppstår i samband med IKT-utvecklingen och hur dessa kan komma i konflikt med informations- och yttrandefriheterna, samt vilka åtgärder som staten har vidtagit i frågan.

Upplevelseindustrin, kultur och tillväxt

Redogör för tillväxtpotentialen som finns inom de kreativa industrierna. Även begreppet kreativ industri förklaras. Australien pekas ut som förebild i detta avseende.

Slutsatser

Samlar de generella slutsatserna av studien med syfte att hjälpa politikerna att utformningen av IT-politiken och kulturinstitutionerna att bättre tillämpa kombinationen av IT-politiken och kulturpolitiken.

Rekommendationer

Utifrån de idéer, intryck och analyser samlade under denna studiens gång presenterar ett antal förslag och rekommendationer för som kan bidra till att förbättra och öka utvärderingsbarheten av IT-politiken på kulturområdet.

1.2 Om IT och IKT

I den här studien kommer vi att undvika använda begreppet **IT**, som står för informationsteknik. Vi föredrar att använda **IKT** istället, som står för Informations- och kommunikationsteknik, vilket ter sig lämpligast.

Det är nödvändigt att omdefiniera vad som kallas för IT, med syfte att skilja mellan de rent tekniska processerna som **T** i förkortningen **IT** kan stå för och informations- och kommunikationsprocesserna som **I** och **K** kan stå för. När det gäller kulturella processer är även begreppen *information* och *kommunikation* alltför snäva.

Det behövs en utveckling av en begreppsapparat som kan på ett adekvat och tidsenligt sätt användas för att beskriva och analysera processkonvergensen mellan: kreativitet, kultur, kunskap, uttryck, kommunikation och information.

Det är dock inte studiens syfte att omdefiniera begreppsapparaten, varför vi nöjer oss med den här anteckningen.

Förkortningen **IT** kommer att användas i denna rapport vid citat, namn på ett dokument, rapport eller organisation, samt när det refererar till ett vedertaget begrepp, såsom **IT-politik** eller **IT-proposition**.

2 Från strategi till laissez faire

1995 tillsattes utredningen **Kulturnätet Sverige – IT-utredningen** med framtidsforskaren Bi Puranen som enskild utredare. 1997 lämnade utredaren sitt slutbetänkande.¹ Utredningen utarbetade ”en samlad strategi för användning av informationsteknik vid myndigheter och institutioner inom kulturområdet”. Utredaren lade betydande uppmärksamhet på ”den snabba utvecklingen av informationsteknik (IT)” samt ”de nya tekniska lösningar som leder till att tele- och datakommunikation integreras och kan länkas samman över geografiska gränser”.² Utredaren slår fast att Kulturnätet ”bör av flera anledningar baseras på Internet-teknik”.³

IT-utredningen utgick från Kulturutredningens⁴ uttalade behov om att säkra nya nätverk och informationssystem för fritt tankeutbyte och att skapa databaser inom kulturområdet som gör informationen tillgänglig för allmänheten.⁵ Utgångspunkten för Kulturnätutredningen var ”att varje kulturinstitution bör använda sig av IT för att göra sin information tillgänglig för andra institutioner och aktörer inom kulturområdet, för forskare och för allmänheten”.⁶

I tolkningen av sitt uppdrag beträffande en samlad IKT-strategi för kulturområdet föreslår utredaren ett icke normativt närmande, där den gemensamma strategin bör ”endast fungera som en rekommendation som anger den allmänna inriktningen för kulturinstitutionernas IT-satsningar”.⁷ Varje institution bör i sin tur formulera sin egen och specifika IKT-strategi. Varje institution bör ”utifrån sina specifika mål och förutsättningar, formulera en egen, mer detaljerad IT-strategi (som) eftersom förutsättningar förändras över tid bör regelbundet revideras”⁸, heter det i slutbetänkandet av Kulturnätet Sverige – IT-utredningen.

Samtidigt ser utredaren ett Kulturnät Sverige ”som ett fundament för en samlad IKT-strategi för kulturinstitutionerna”.⁹ Utredaren lägger därför kanalen som fundament för strategin, vilket rimligtvis med tiden bör tolkas som att Kulturnätet bör bli mötesplats och forum för utformningen av de diverse specifika strategierna, samt jämförelse och utbyte av erfarenheter.

I slutbetänkandet sammanfattar utredaren sitt förslag till en sammanhållen IKT-strategi för kulturområdet på följande sätt:

Det blivande Kulturnät Sverige bildar fundamentet för vårt förslag till samlad strategi för kulturinstitutionernas IKT-användning. Utgångspunkten är att varje kulturinstitution bör använda sig av IKT för att öka tillgängligheten till sin

¹ SOU 1997: 14, *IT i kulturens tjänst. Slutbetänkande av Kulturnät Sverige. Stockholm, 1997.*

² A. a. s 31.

³ A. a. s 35.

⁴ Jfr SOU 1995: 84, *Kulturpolitikens inriktning. Slutbetänkande av Kulturutredningen. Stockholm, 1995.*

⁵ Jfr SOU 1997: 14, s 31.

⁶ A. a.

⁷ A. a. s 43.

⁸ A. a. s 218.

⁹ A. a. s 35.

verksamhet, information och kunskap. Genom att material digitaliseras kan stora informationsmängder göras nåbara, även för den som fysiskt befinner sig långt borta. Via ett gemensamt kulturnät på Internet kan sedan materialet sökas i ett sammanhang.¹⁰

Vidare påpekar slutbetänkandet att Kulturnätet kan bidra till en ökning av:

- Kommunikationen mellan institutionerna och publiken och stimulera publiken att delta i kulturlivet.
- Samverkan mellan kulturinstitutioner och kulturproducenter.

Skissen till en samlad strategi för kultursektorn bygger på det växande digitala kommunikationsnätet Internet och går ut på att varje institution skall skaffa fast Internetanslutning och egen webbplats, samt använda e-post och nyhetsgrupper.

Som grundläggande element i strategin fastslogs att digitaliseringsarbetet måste stärkas inom kulturinstitutionerna och det arbetet borde följa de standarder och gemensamma format som fanns inom respektive kultursektor.

Det var visionärt att då försöka få fram en samlad IKT-strategi för kultursektorn och att göra det på ett icke normativt sätt. En projektion av principen om att revidera institutionernas IKT-strategier med jämna mellanrum kan tolkas som att även den samlade IKT-strategin för kultursektorn borde genomgå regelbundna revideringar. En rimlig tanke är att revideringen av sektorns IKT-strategi bör sammanfalla med IT-politikens cykler¹¹ för att säkra en harmonisering mellan IT-politiken och IKT-användning inom kultursektorn.

Någon dokumenterad revidering av embryot till IKT-strategi för kultursektorn som skisseras av Bi Puranen finns dock inte publikt tillgänglig.

Däremot har Kulturnät Sverige skapats, levt, utvärderats och befinner sig idag inför behovet av en revidering av sin egen strategi. Detta tas upp i avsnittet 5 **Det nya torget**, s 31.

Inför denna studie har Kulturdepartementets legislativa initiativ, statsbudgetarbete, utredningsuppdrag och pressmeddelanden analyserats. Analysen visar inte några nya referenser eller antydanden till en sektorsomfattande IKT-strategi, inte heller en tydlig ledning beträffande IKT-frågor.

Ambitionen om en samlad IKT-strategi, på en ”principiellt hållen vägledning” försvann på vägen och ersattes de facto med en laissez-faire politik. Regleringsbrev till de statliga kulturmyndigheterna visar dock ibland spår på specifik ledning inom vissa IKT-relaterade frågor riktad till enskilda institutioner; dessvärre har detta uppdrag inte disponerat de resurser som möjliggör genomförandet av en sådan analys på tillräckligt djup nivå.

¹⁰ A.a. s 218.

¹¹ ITPS finner att den IT-politiska cykeln har en 4-års varaktighet. Jfr ITPS (A2002:009), En lärande IT-politik – förslag till utvärdering, 2002, s 21. Online: http://www.itps.se/pdf/A2002_009.pdf (per 2003-03-15).

I brist på dokumenterade strategier, har vi skickat ett frågeformulär till Kulturdepartementet, för att kunna redovisa för de visioner och strategier som råder i regeringens handling kring IKT och kulturen.¹²

Kulturdepartementet anger i sitt svar på ovannämnda frågeformulär att den samlade IT-strategin för kulturområdet 'utgörs av regeringens samlade IT-politik som den uttrycks i Ett informationssamhälle för alla (prop. 1999/2000:86). Målet sägs där vara att främja tillit till informationssystemen, kompetens att använda dem och tillgänglighet till tjänsterna. Målet är också att främja demokrati och rättvisa genom att 'tillvarata IT: s möjligheter att bevara och utveckla kultur, kulturarv och språk i Sverige'. Regeringen söker implementera dessa målsättningar på många olika sätt, bl.a. genom att skriva in mål och återrapporteringskrav i de regleringsbrev som gäller för myndigheter inom kulturområdet".¹³

Vidare, står det i Kulturdepartementets svar till vårt frågeformulär följande åtgärder, som exemplifierar ovanstående:

- I Kulturrådets regleringsbrev för 2003 står det att målet är att "genom modern informationsteknik och Internet öka tillgängligheten till och intresset för svensk kultur samt samla och sprida kunskap om informationsteknikens möjligheter och användning till kulturlivet". I detta ingår bl.a. den verksamhet som bedrivs inom ramen för Kulturnät Sverige.
- I samband med att Kulturnät Sverige överfördes till Statens kulturråd, klargjorde regeringen i budgetpropositionen för 2000 (prop. 1999/2000:1, utg. omr. 17, s. 40-41) hur den framtida verksamheten skulle se ut. I princip är den begränsad till drift och utveckling av webbplatsen. Därtill kommer det generella uppdrag som Kulturrådet sedan tidigare hade: att ha överblick över och sprida kunskap om kulturlivets IT-användning.
- En annan myndighet inom departementets ansvarsområde som har en omfattande verksamhet på området är Riksarkivet. Bland annat arbetar man med verksamhetsmålen att tillhandahålla och tillgängliggöra IT-teknik. I myndighetens regleringsbrev för 2003 står bl.a. att man ska redovisa "vilket arbete som har bedrivits för att med hjälp av ny teknik öka överblicken över och tillgängligheten till de arkiv som förvaras hos arkivmyndigheterna" och "viktigare bestånd som har mikrofilmats och digitaliserats". Till detta ska läggas det arbete som utförs med IT-bevarande, t.ex. vid Riksarkivets byrå för statliga arkiv, samt det digitaliseringsarbete som sker på olika håll, t.ex. vid Mediekonverteringscentrum. Riksarkivet är även aktivt i EU-arbetet på IT-området.
- Även Riksantikvarieämbetet arbetar aktivt med att öka tillgängligheten till information inom sitt ansvarsområde med hjälp av ny teknik. Vidare har de centrala museerna inskrivet i sina regleringsbrev att de ska arbeta med digitalisering och att de ska redovisa hur "samlingarna gjorts tillgängliga, t.ex. genom presentationer på Internet".

¹² Frågeformuläret och departementets svar bifogas i sin helhet som bilaga till denna rapport.

¹³ Jfr Bilaga 1: Kulturdepartementet och IKT-strategin för kultursektorn.

Beträffande frågan om vilka IKT-relaterade satsningar som har gjorts på kulturområdet och som har bidragit mest till att öka kulturtillgänglighet och till att uppnå regeringens mål när det gäller tillgänglighet till kulturen, svarar Kulturdepartementet att det inte har gjorts några sådana jämförelser. Kulturdepartementets svar förklarar att en anledning till detta "kan vara att det är svårt att värdera de grundläggande insatser som görs löpande inom ramen för den ordinarie verksamheten vid kulturinstitutionerna."

I Kulturdepartementets svar tilläggs att även andra områden inom departementets ansvar bör nämnas, framför allt satsningarna på digitalteknik inom medieområdet. "Dessutom följer regeringen utvecklingen vad gäller sådant som upphovsrätt på Internet, svenska språkets roll i en digital miljö och skydd mot skadligt innehåll på nätet", tilläggs det i Kulturdepartementets svar.

"Sammanfattningsvis kan man alltså säga att IT-politiken på kulturområdet tar sig många olika uttryck och former", avslutar Kulturdepartementets svar, som påpekar vidare att om man vill ge en rättvisande bild av politikområdet får man alltså lov att ställa samman vad som gjorts på flera områden.

Departementets svar på våra frågor är mycket intressanta och bekräftar två förutsättningar för frågan om IKT och kultur, som denna studie har funnit:

- Kulturområdet saknar en sammanhållen strategi för IKT, vilket varken betyder att det inte görs satsningar eller att det inom kulturområdet saknas visioner om hur *informationssamhället för alla* kan gestalta sig inom kultursektorn. Snarare kan det vara så att kulturområdet saknar instrument och tydlig ansvarsfördelning för att ta itu med frågan på ett sammanhållet sätt.
- De instrument som har föreslagits få en sammanhållande och fundamental roll i IKT-strategin för kultursektorn, exempelvis Kulturnät Sverige, har av okänd anledning varken fått direktiv eller resurser för att uppfylla denna roll. Dessutom, lär Kulturnät Sveriges roll som fundament för en generell IKT-strategi för kultursektorn inte gälla sedan Kulturnät Sverige överfördes till Kulturrådet och i princip blev en informationsportal, enligt Kulturdepartementets svar på vårt frågeformulär.

Dessa två förutsättningar kan förklara varför det ibland uppstår uppfattningen om att det inte görs tillräckligt på kulturområdet när det gäller IKT och kulturen. Denna uppfattning kan vara befogad, dock inte korrekt. Snarare kan saken vara att IKT och kulturen har förblivit en icke-fråga eller en alltför generell avsiktsdeklaration på centralt håll inom kulturområdet.

Kulturdepartementet håller en låg profil när det gäller att signalera inriktning eller prioriteter när det gäller mötet mellan IKT och kultur. Kulturdepartementets strategi och prioriteringar för IKT och kultur återfinns i följande dokument:

- Den Kulturpolitiska propositionen (1996)¹⁴.
- Departementspromemoria Kulturnät Sverige – för ökad tillgänglighet till kulturen på Internet (1999)¹⁵.
- Budgetpropositionen 1999/2000 (2000)¹⁶.

Kulturdepartementets svar till vårt frågeformulär, hänvisar till några konkreta IKT-relaterade satsningar, som även förekommer i de senaste årens budgetpropositioner, nämligen:

2.1 Kulturarvs-IT

Kulturarvs-IT har bedrivits sedan 1999 som en försöksverksamhet. Syftet med verksamheten var att öka tillgängligheten till kulturarvet samtidigt som personer med svåra arbetshandikapp kunde erbjudas arbete. En utvärdering som gjordes 2001, visade att satsningen har varit lyckad.

Verksamheten har sedan år 2003 permanentas och finansieras med omdisposition av statsbudgeten genom överföring av medel från utgiftsområde Arbetsmarknadspolitik till utgiftsområde Kultur, medier, trossamfund och fritid.

2.2 AMB-samverkan

Detta är ett regeringsuppdrag som redovisas i denna rapport avsnitt **4.3 Arv och tillgänglighet**, s 29.

2.3 SESAM

SESAM var en stor satsning som gjordes i mitten av 1990-talet och som avslutades 1998. Vi har bedömt att SESAM inte kan tillskrivas den gällande IT-politiken och därför inte tagits med i denna studie. I en historisk studie över digitalisering och användning av IKT inom Sveriges kulturinstitutioner, bör SESAM inta en viktig plats.

¹⁴ Prop. 1996/97:3, Kulturpolitik.

¹⁵ Ds 1999:20, Kulturdepartementet, Kulturnät Sverige – för ökad tillgänglighet till kulturen på Internet.1999 (ISBN 91-7610-980-1).

¹⁶ Prop. 1999/2000: 1, Förslag till statsbudget för 2000, Utgiftsområde 17: Kultur, medier, trossamfund och fritid, kap. 4.3 Kulturnät Sverige, s 40-41.

3 Konvergens och kulturpolitiken

Den här studien syftar till att belysa skärningspunkten mellan sektorpolitiken Kulturpolitik och den övergripande politiken IT-politiken, med fokus på kulturtillgängligheten.

I den visionen som presenteras i Bi Puranens utredning, har IKT olika stödroller för att bedriva kulturinstitutionernas verksamhet: IKT: s två centrala funktioner inom kulturinstitutionerna var då, enligt utredningens slutsatser:

- Digitalisering för att bevara och
- Internet för att tillgängliggöra.

I slutet av 1990-talet började det offentliga Sverige att uppmärksamma några av de grundläggande strukturförändringarna som informationsbaserade processer skulle medföra till dagens samhälle. Framväxten av Informationssamhället och Kunskaps-samhället var dock fortfarande inte tydligt sedd i Sverige i mitten på 1990-talet.¹⁷

I samband med den snabba utvecklingen av tekniker och tillämpningar som möjliggjorde nya användningsområden för informations- och kommunikationstekniken, växte medvetenheten om konvergensfenomenet fram. I Sverige uppmärksammar Konvergensutredningen¹⁸ detta och introducerar begreppet i den svenska offentliga debatten. Konvergensutredningen tillkom för att utreda behovet av en samordning mellan lagstiftningen för radio-, TV- och televerksamhet. I bakgrunden för Konvergensutredningens arbete låg EK: s Grönbok om konvergens.¹⁹

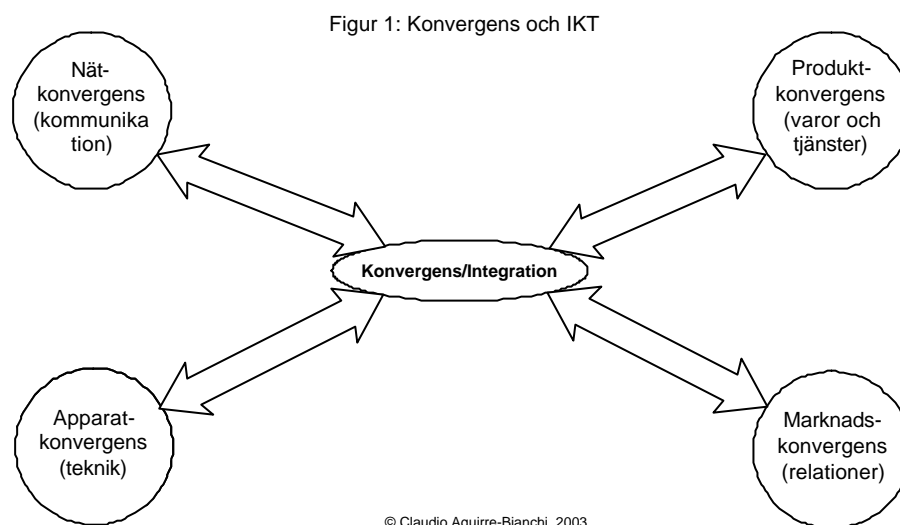
¹⁷ I detta avseende är det intressant att konstatera att Europakommissionens High Level Expert Group (HLEG) för att analysera Informationssamhällets sociala aspekter, presenterade redan 1997 i sin slutrapport visionen **From an emerging Information Economy towards a Knowledge Society**. Jfr High Level Expert Group, *Building the European Information Society for Us All. Final Report of the High Level Group of Experts*. April 1997. Online: <http://meritbbs.unimaas.nl/publications/2-hleg.pdf> (per 2003-04-10). I rapporten står det att "it is essential to view the information society as a learning society. The learning process is no longer limited to the traditional schooling period, but is, as has been emphasized in the Commission's White paper on education: "Towards a Learning Society" (1995) and the OECD report on "Life Long Learning" (1996), a lifelong process, starting before the formal schooling age and taking place at work and in the home. Our point has, we believe, been well accepted. However, we are concerned that in Europe the incentives to invest in such lifelong learning activities are weak. Not surprisingly, therefore, we start our list of policy recommendations with those addressing this particular challenge, going well beyond the traditional requests for multimedia software applications and infrastructural support for education and training." A.a. s 6. En fortsatt studie om IKT och kulturen i Sverige bör även omfatta livslånga lärandet.

¹⁸ Jfr SOU 1999:55, *Konvergens och förändring, Konvergensutredningens slutbetänkande*, 1999. Konvergensidén har varit aktuell de senaste 25 åren (Jfr Stewart Brand, *The Media Lab: Inventing the Future at MIT*. New York: Viking Press, 1987) då Nicholas Negroponte använde tre överlappande cirklar för att representera den tekniska konvergens av datorisering, tryckning och eter-sändning. Idén hade på mindre tydligt sätt redan föreslagits med termer som *communications* och *telematik* (Jfr Simon Nora & Alain Minc, *L'informatisation de la société*. Paris, La Documentation Française, 1978).

¹⁹ Europeiska kommissionen (KOM(97)623), *Grönboken om konvergens av telekommunikation, media och informationsteknik och dess följder för lagstiftningen*. Bryssel 1997-12-03.

När Europeiska Kommissionen tar upp frågan om konvergens, handlar det inte bara om teknik som konvergerar, utan huvudsakligen om behovet av att harmonisera den tekniska konvergensen med marknads- och aktörskonvergens inom ramen av en reglerings/avregleringsdynamik.²⁰

Konvergensutredningen identifierar olika konvergenssfärer, nämligen: *nät- tjänsteapparat- respektive marknadskonvergens*,²¹ vilket kan representeras enligt figuren nedan:

Sett ur ett strukturellt perspektiv tydliggör konvergensfenomenet behovet av djupa förändringar i samhället.²² När det gäller skärningspunkten mellan Sveriges nationella IT- och kulturpolitik förblir dock dessa djupa förändringsbehov tämligen osynliga; däremot är dessa mycket tydligare i den nya lagstiftningen om medieinfrastruktur.

²⁰ Denna dynamik kom att bli EK: s fokus i frågan. EK har riktat sina ansträngningar huvudsakligen på spelreglerna för marknadsaktörerna (i synnerhet leverantörer av varor och tjänster). Rupert Murdoch har föreslagit att kalla detta för Marketization snarare än reglering/avreglering.

²¹ Claudio Aguirre-Bianchi, *Konvergens, integration och omvandling av den publika sfären*, 2003. Dokumentet (PDF) kan beställas från cab@metamatrix.se.

²² Jfr HLGE slutrapport som refereras i fotnot 17.

Eftersom konvergens är ett helhetsfenomen, blir det en förutsättning för att studera dess konsekvenser för kulturen att alla aspekter av kulturproduktionsprocessen²³ analyseras i samverkan och sammansmältningen mellan de olika produktionsfaktorerna. I den här studien, har fokus avgränsats till kulturtillgängligheten, vilket skulle huvudsakligen avse cirkulationsprocesserna enligt ett traditionellt produktionsbegrepp.

Konvergensfenomenet medför en överlappning av produktionsprocessernas komponenter. Tillgängligheten kommer därför inte att avgränsas i denna studie till distribution och/eller information om kulturella produkter eller händelser. Vi breddar begreppet tillgänglighet till delaktighet i de kulturella processerna.²⁴

Ingetdera av regeringens lagstiftningsinitiativ som har följt efter Konvergensutredningens slutbetänkande har handlat om kultur eller kulturpolitiken. De propositioner som Kulturdepartementet har lagt fram till följd av Konvergensutredningen handlar huvudsakligen om medier (mediepolitik och medieinfrastruktur). Detta överensstämmer med vad som avsågs med processen som initierades med Europakommissionens Grönbok om konvergens.

Det är emellertid en angelägenhet att tillämpa den hittills utvecklade begreppsapparaten kring konvergensfenomenet på kulturen. Det hör till konvergensfenomenets väsen att sammansmälta processer och aktörer i nya kombinationer, nya processer och följaktligen ett nytt produktionssätt. Det saknas i Sverige studier om konvergens inom kulturen; däremot saknas det inte kulturarbetare och konstnärer vars kreativa arbete bygger på konvergens som en utmaning. Handlingen föregår analytikernas reflektioner och den befintliga begreppsapparaten visar sig i ökande takt otillräcklig och även inadekvat för att beskriva och analysera kulturprocesserna i informationssamhället.

Kulturdepartementet har lämnat nio propositioner under den nuvarande IT-politiska cykeln, d.v.s. under riksdagens mandatperioder 1999/2000–2002/2003.²⁵ Ingen av dessa propositioner innehåller någon definition av vision eller strategi för kultursektorn i samband med IKT som kan belysa hur regeringen betraktar och vill hantera skärningspunkten mellan Kulturpolitiken och IT-politiken.

²³ För produktionsprocess avses den traditionella cykeln produktion-cirkulation-konsumtion. I denna studie bygger vi på Pierre Bourdieus definition av "ett relativt autonomt system för produktion, cirkulation och konsumtion av symboliska varor"; Jfr Pierre Bourdieu, *Le marché des biens symboliques*. Paris: Centre de Sociologie Européene, 1970, (mimeo). Detta breda perspektiv inbegriper även icke kommersiella aktörer, såsom staten och organisationer i det civila samhället (exempelvis folkrörelserna).

²⁴ Den här definitionen ligger i linje med det kulturpolitiska målet "verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande". Jfr Fotnot nr 39.

²⁵ Dessa är: 1999/2000:49, Utökat skydd för kodade tjänster; 1999/2000:55, Kommersiell lokdradio; 2000/01:94, Radio och TV i allmänhetens tjänst 2002-2005; 2000/01:132, Ändrade regler om koncessionsavgift på televisionens område; 2000/01:145, Upplösning av stiftelser i vissa fall; Prop. 2001/02:76, Teracom AB – garanti och omstrukturering; 2001/02:82, Ändrade regler om annonser i TV-sändningar; 2001/02:170, Vissa frågor om koncessionsavgift på televisionens område; och 2002/03:72, Digitala TV-sändningar.

Regeringens relevanta propositioner handlar genomgående om de organisatoriska och regelmässiga ramarna för Radio och TV, samt i visst mån om tekniksammansmältningen. Att regeringen avgränsar sin vision för IKT och kultur till etermediernas regelsystem samt dess organisatoriska och tekniska aspekter, verkar inte förhålla sig i direkt harmoni med visionen att Sverige skall bli världens första nation att åstadkomma *ett informationssamhälle för alla*.

Två av dessa propositioner refererar i sin text till Konvergensutredningen.²⁶ Dessa utgör också den hittills tydligaste visionen om en medial miljö för *digital-Sverige*.²⁷

I början på augusti 2003 hade 22 procent av svenska hushåll²⁸ skaffat sig digital-TV mottagningslicens och utrustning. En nyligen publicerad prognos²⁹ spår att år 2005 kommer fler hushåll i Sverige, Spanien, Storbritannien, Frankrike och Italien, att vara anslutna till digital-TV än de hushållen som har bredband Internetuppkoppling. Cyberatlas prognostiserar att år 2005 kommer 81,2 miljoner hushåll i Europa att ha tillgång till digital-TV, kontra 80,6 miljoner hushåll som kommer att tillgång till bredband.³⁰

Följden av denna snabba framväxt av digital-TV blir med stor sannolikhet att både hushållen och näringslivet kommer att trycka hårt på att möjliggöra i digital-TV nätet kommunikationsmöjligheter, interaktivitet och tjänster som ligger på minst samma nivåer som prestationsnivån av bredbandsuppkopplingarna och tjänsterna.

Vidare, träder nya aktörer in i bilden, i samband med etableringen av 3G, med de möjligheter som detta kan öppna. Trots den tröga utvecklingen av 3G marknaden i Europa³¹, går etableringen framåt.

Ett scenario av informationssamhället med tre heltäckande kommunikationsinfrastrukturer – bredband Internet, digital-TV och 3G – som tävlar för att få både hushållen och tjänsteleverantörernas preferens ter sig sannolikt för de kommande fem åren. Ett sådant scenario öppnar intressanta möjligheter för kulturtillgängligheten, men även för hela produktionsprocessperspektivet inom kulturen. Scenariot kan även öppna för nya farhågor och risker, vilket hör till all förändringsprocess. Sådana frågeställningar förefaller vara frånvarande inom de statliga organisationerna för kultur.

²⁶ 2000/01:94, *Radio och TV i allmänhetens tjänst 2002-2005* och 2002/03:72, *Digitala TV-sändningar*.

²⁷ Se även SOU 2001:90, *Digital TV – modernisering av marknätet. Slutbetänkande av Digital-TV kommittén*.

²⁸ Jfr http://www.nyteknik.se/pub/ipsart.asp?art_id=29453 om "Digital-TV-tracking", kvartalsanalys genomförd av Mediavision och Media Analys. (per 2003-08-13).

²⁹ Yankee Group's Internet Strategies Europe Group, Jfr http://www.yankeegroup.com/public/home/daily_viewpoint.jsp?ID=10383 (per 2003-08-10).

³⁰ http://cyberatlas.internet.com/big_picture/geographics/article/0..5911_723481.00.html (per 2003-05-15).

³¹ Jfr 3G rollout status - rapport om 3G-utvecklingen i Europa - PTS-ER-2002:22 - oktober 2002. Online: <http://www.pts.se/Dokument/dokument.asp?ItemID=334>. (per 2003-09-10).

Kulturrådet konstaterar att kulturen blir mer och mer ett fenomen som inte avgränsar sig till de traditionella konstarterna:

Kultur är idag inte enbart det som finns inom de traditionella konstarterna och inom den traditionella strukturen. En stor del av kulturverksamheten finns inom media och underhållningsindustrin, områden som inte ingår i Kulturrådets ansvarsområde. Kultur i olika former har också blivit allt viktigare inom t.ex. närings-, regional- och allmän utvecklingspolitik.³²

Kulturrådet manar ”att i ökad utsträckning samverka med övriga politikområden, såsom t.ex. närings- och utbildningspolitik, för ett samlat synsätt och ökade möjligheter till breddad finansiering”.³³ Detta är egentligen något som kunde förutsägas. Redan 1978 tillsatte UNESCO ett forskningsprogram med syfte att, genom jämförande studier, utröna kulturindustrins roll i samhällsutvecklingen. Inför UNESCO:s Världskonferens om kulturpolitik i Mexico 1982, sammanställdes några av projektets forskningsrapporter i en bok som ger tidiga indikationer om de nya påfrestningar som kulturens framtid står inför som effekt av de då rådande trenderna inom kulturindustrins tekniska och marknadsmässiga utveckling.³⁴ Det franska Industridepartementet genomförde en banbrytande studie över sammansmältningen mellan teknik, kultur och kommunikation. Även den publicerades under året 1982.³⁵

Två decennier efter att dessa två milstolpar publicerades, har förutsättningarna förändrats. Behovet av strategi och beredskap för att möta de utmaningar som samverkan mellan teknik, kultur och samhällsutveckling ställer, har blivit ännu tydligare nu än då. Nutidens utmaningar tar uttryck genom globaliseringen och dess samverkan med kulturindustrin och de globala kommunikationsnäten och de marknadsaktörer som i ökande takt kontrollerar dessa.³⁶ Dessa nya utmaningar är dock inte överraskande, dock verkar inte antas av det offentliga Sverige.

Kunskap om dessa fenomen finns i Sverige genom olika forskningsprogram kring dessa frågor som genomförs av olika forskningsinstitutioner. Denna forskning bör följas upp närmare av statsmakterna för att förbättra utformningen inom sektorpolitiken.³⁷

³² Jfr Kulturrådet, *Verksamhetsplan 2003*, s 8.

³³ A.a.

³⁴ Jfr UNESCO, *Cultural Industries: A Challenge For The Future Of Culture*, UNESCO Publishing, 1982. (ISBN 92-3-102003-X).

³⁵ Jfr Armand Mattelart & Yves Stourdzé, *Technologie culture & communication. Rapport au ministre de la Recherche et de l'Industrie*. Paris: La documentation Française (Collection des rapports officielles), 1982 (ISBN 2-11-001017-7).

³⁶ Se, till exempel: Lawrence E. Harrison & Samuel P. Huntington (Eds.), *Culture Matters – How values shape human processes*, Basic Books, 2000 (ISBN 0-465-03175-7); Fredric Jameson & Masao Miyoshi (Eds.), *The Cultures of Globalization*, Duke University Press, 1998. (ISBN 0-8223-2169-6); Peter L. Berger & Samuel P. Huntington (Eds.), *Many Globalizations – Cultural diversity in the contemporary world*. Oxford University Press, 2002. (ISBN 0-19-515146-1).

³⁷ Av utrymmes- och tidsmässiga skäl kan inte en genomgång av pågående forskning ges i denna rapport. Ett exempel på relevant forskning är Projektet Kulturen i kunskapssamhället – Kulturen som samhällssektor och kulturpolitiken som utmaning vid Institutet för studier av utbildning och forskning (www.sister.nu/), Jfr Sverker Sörlin (Red) Kulturen i kunskapssamhället – Om kultursektorns tillväxt och kulturpolitikens utmaningar, Bokförlaget Nya Doxa (SISTER skriftserie nr 6), 2003 (ISBN 91-578-0412-5).

3.1 Kulturpolitikens livscykel

En revidering eller omformulering av kulturpolitiken har inte skett sedan 1996.³⁸ Den nationella kulturpolitiken som riksdagen antog 1996 fastslår följande sju nationella mål:

- värna om yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för alla att använda den,
- verka för att alla får möjlighet till delaktighet i kulturlivet och till kulturupplevelser samt till eget skapande,
- främja kulturell mångfald, konstnärlig förnyelse och kvalitet och därigenom motverka kommersialismens negativa verkningar,
- ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället,
- bevara och bruka kulturarvet,
- främja bildningssträvanden,
- främja internationellt kulturutbyte och möten mellan olika kulturer inom landet.³⁹

Dessa sju nationella mål är, inom rimliga tidsintervaller, tidlösa och behöver inte revideras regelbundet. Det finns däremot frågor som rör samverkan mellan kultur, medier, teknik och samhällsutveckling vars betingelser varierar i kortare cykler. Det vore tillrådligt att kulturpolitiken struktureras och formuleras på ett mer dynamiskt sätt än idag, där möjligheter bereds för att definiera kortare cykler som kan harmoniseras med IT-politikens livscykel.⁴⁰ Att tillämpa kortare cykler för IKT och kultur möjliggör att revidera mål och delmål för diverse delar av kulturpolitiken i dess möte med den dynamiska IKT-utvecklingen, utan att behöva revidera de sju nationella målen, eller snarare visioner.

³⁸ Jfr Prop. 1996/97: 3 Kulturpolitik.

³⁹ Jfr Kulturrådet, Verksamhetsplan 2003, s 7. Online: http://www.kur.se/uploaded/document/-2003/4/4/VP_ers_final.pdf (per 2003-04-10).

⁴⁰ I enlighet med ITPS' definition. Jfr fotnot 11, s 11.

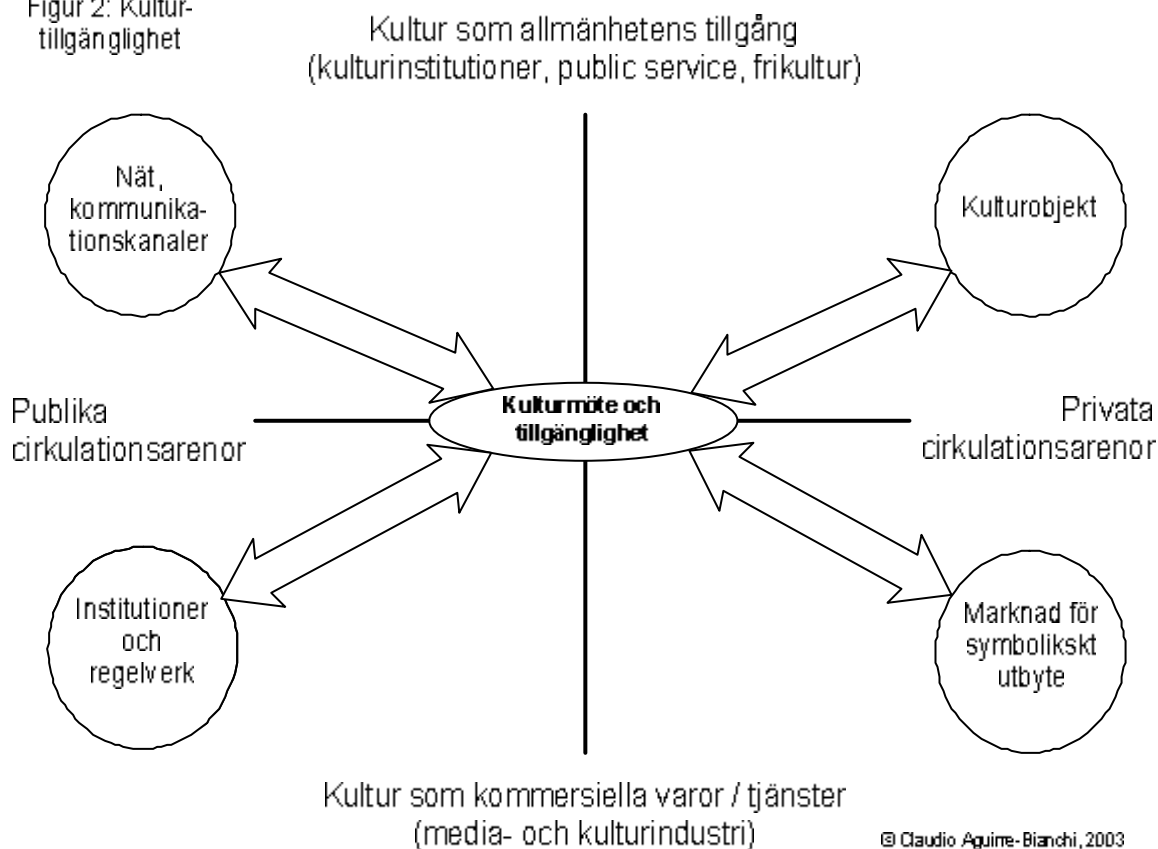
4 Tillgänglighet som kommunikation

Tillgänglighet kan definieras som en egenskap av åtkomst. Till vardags brukar tillgängligheten förknippas med förutsättningar och betingelser för att komma åt en plats, en vara eller en tjänst. Tillgängligheten syftar till vardags på konsumentens eller brukarens förutsättningar för att konsumera eller bruka.

Inom kulturen ter sig en sådan definition av tillgänglighet alltför platt och avgränsande: Denna platta och avgränsade betraktelse av kulturtillgängligheten kan lämpligast tillämpas när det handlar bara om kulturella varor eller tjänster, alltså syftar den gängse definitionen av kulturella produkter endast på cirkulationsbetingelserna. I en vidare bemärkelse, då kulturen betraktas som sammanflätade processer och inte bara som produkter, bör tillgängligheten definieras med en bredare betydelse, som syftar på förutsättningarna och betingelserna för deltagande i de kulturella processerna.

Vi har följaktligen valt att betrakta tillgängligheten som kommunikation i den bemärkelse att människor möts i kulturella processer. Ett sådant tillgänglighetsbegrepp kan representeras i modellen nedan.

Figur 2: Kultur-tillgänglighet

Figuren ovan, kan ligga till grund för en analys av kulturpolitikens möte med IT-politiken och har förmågan att operationaliseras för definition, utformning, genomförande och utvärdering av Kultur/IKT politiska åtgärder.

I denna studie har analysen p.g.a. av tids och resursmässiga skäl avgränsats till översikter av hur de tre mest betydande aktörerna, nämligen Kulturdepartementet, Kulturrådet och Stiftelsen framtidens kultur⁴¹ agerar i frågan om IKT och kultur. Vi har valt att särskilja Kulturnät Sverige i denna studie, eftersom det utgör, enligt de ursprungliga definitionerna, fundamentet för den samlade IKT-strategin för kultursektorn. Kulturnät Sverige analyseras i avsnittet **5 Det nya torget**, s 31.

Vi har även valt att särskilja ett område där relevanta satsningar sker som avser lagring och förvaltning av kulturarv med hjälp av digitala medier. Dessa redovisas i avsnittet **4.3 Arv och tillgänglighet**, s 29.

4.1 Kulturrådet

Statens kulturråd är en central förvaltningsmyndighet inom kulturområdet som skall följa utvecklingen och ge ett samlat underlag för den statliga kulturpolitiken samt bistå regeringen med genomförandet av denna. I Kulturrådets uppgifter ligger en skyldighet att verka för samordning och effektivitet av de statliga åtgärderna på kulturområdet. Kulturrådet handlägger ärenden som rör teater, dans, musik, konst, museer, utställningar, litteratur, folkbibliotek, folkbildning och folkrörelser i den mån sådana ärenden inte ankommer på någon annan myndighet.

Statens kulturråds instruktion finns i förordningen (1988:676). Ett av Kulturrådets verksamhetsmål är dessutom att ha överblick och sprida information om kulturlivets IT-användning. Sedan 1998 finns det på Kulturrådet ett särskilt IT utskott som arbetar med strategiska frågor rörande kulturlivets IT-användning. Detta utskott syftar till att ”Kulturrådet genom kunskapsförmedling och bidragsgivning skall stödja det svenska kulturlivets IT-användning och att IT skall ses som ett redskap för att utveckla de kulturpolitiska målen”.⁴²

I sin verksamhetsplan för år 2003, anger Kulturrådet att ”Tillgänglighet – ur olika aspekter – ska vara vägledande i detta arbete och särskild uppmärksamhet ska ägnas kulturverksamhet för barn och ungdomar, jämställdhet mellan könen, mångfaldsfrågor och funktionshindrades tillgänglighet till kultur”.⁴³

⁴¹ Av praktiska och resursmässiga skäl har denna avgränsning varit nödvändigt. Det vore önskvärt att få fram en vidare analys som baseras på de olika institutionernas verksamhet. En sådan studie ter sig nödvändig för att närma sig en analys av användning samt resultat och effekter, såsom de beskrivs i ITPS, En lärande IT-politik.

⁴² Jfr Ds 1999:20, s 42-43.

⁴³ Jfr Kulturrådet, Verksamhetsplan 2003, s 8. Online: http://www.kur.se/uploaded/document/-2003/4/4/VP_vers_final.pdf (per 2003-04-10).

4.1.1 Ökad kulturell tillgänglighet

Under perioden 1 juli 1998 – 31 december 2000 disponerade Kulturrådet ett särskilt stöd på 30 miljoner kr för att utveckla nya metoder för tillgängligheten till kultur.⁴⁴ En av regeringens avsikter var att, med hjälp av IKT, sammanföra regioner som hade olika förutsättningar beträffande tillgången till ett brett kulturutbud.

Bidrag kunde under ovanstående period sökas för projekt med inriktning på utveckling av ny teknik och förbättrad kommunikation och för ökad tillgänglighet. Stödet riktade sig såväl till institutionerna som till det fria kulturlivet.

Nittio av 179 inlämnade projektansökningar beviljades medel.⁴⁵ Bidragsprogrammet utvärderades under våren 2001.⁴⁶ Utvärderingen kom fram till att programmet varit mycket framgångsrikt och att:

- Bidragsprogrammets mål hade uppnåtts på de flesta områden.
- Målsättningen att stärka den kulturella utvecklingen hade skett bl.a. genom att ge bidrag till ett antal kulturprojekt med tekniskt innehåll. "Ett flertal nätbaserade konstprojekt har visat goda resultat och positiva framtidsvisioner", hette det bl.a. i rapporten.
- Samspelet mellan teknikutveckling och möten med det levande kulturlivet stärktes.
- Programmet bidrog till att nya experimentella och långsiktiga satsningar på moderna teknikbaserade konstformer kunde genomföras.
- Många av de projekt som beviljats bidrag har haft som målsättning att etablera en kompletterande kanal för information eller aktiviteter på nätet.
- Ny verksamhet har kunnat startas och utvecklas med hjälp av dessa extra bidragsmedel.

Utvärderingen konstaterar även att trots att bidragsprogrammet var lyckat, bidrar inte dessa positiva resultat till en förändring i Kulturrådets bidragskriterier. Utvärderingen beklagar att:

”Tyvärr kan Kulturrådet konstatera att fortsatt stöd inte kan ges, då resurserna inte räcker till och ordinarie bidragsgivning vanligen inte omfattar de verksamheter som här prioriterats. Satsningar där moment av teknik i kulturverksamhet funnits har genom programmet erhållit stöd till en teknisk plattform. Dessa nya kulturverksamheter saknar stöd inom ramen för nuvarande kulturpolitiska satsningar”.⁴⁷

⁴⁴ Stödet riktade sig i första hand till de s.k. stödområdena (företrädesvis glesbygd).

⁴⁵ Av dessa gick hälften till ideella föreningar. Museerna var de institutioner som flitigast sökte medel ur programmet.

⁴⁶ Kulturrådet, Redovisning av uppdrag i fråga om program för ökad kulturell tillgänglighet, Kulturrådet 2001-04-30.

⁴⁷ A.a. s 10.

Museerna såg i programmet en möjlighet att kompensera det som sedan länge hade konstaterats som en brist i den offentliga kulturfinansieringen och som särskilt drabbar verksamheter som arbetar med möten mellan teknik och kultur.

Kulturrådet drog konsekvensen av detta och i sitt budgetunderlag för perioden 2002-2004 framförde:

För att klara målen om ökad tillgänglighet till kulturarvet, kunna ge bättre service till skola och allmänhet samt utveckla samverkan med nya målgrupper och ge större spridning av museernas kunskap är Kulturrådets bedömning att en förstärkning av museernas ekonomi inom IKT-området måste göras. En särskild utmaning är att utveckla pedagogiska modeller.⁴⁸

Detta önskemål återspeglas dock varken i Kulturrådets verksamhetsplaner för 2002 och 2003 eller i budgetpropositionerna för respektive år. Slutsatsen måste dras att regeringen har valt att inte prioritera detta. Däremot finns det spår av en begynnande uppmärksamhet för problematiken i regleringsbrevet till myndigheterna inom kultursektorn. I Kulturrådets nyligen publicerade omvärldsanalys konstateras behovet att tänka och agera annorlunda i samband med IKT framväxt.⁴⁹ Detta konstaterande är dock avgränsat till områden bokutgivning och bibliotek.

4.1.2 Elektronisk publicering av litteratur

Kulturrådet ger stöd till elektroniskt publicerad litteratur⁵⁰ vilket innebär produktion av elektronisk originalutgåva eller för nyutgåva som skiljer sig väsentligt från tidigare utgåva.

För elektroniska utgåvor gäller samma kvalitetskrav på det litterära eller sakliga innehållet som för övriga stödkategorier, men hänsyn tas även i förekommande fall till utnyttjandet av mediets möjligheter att utveckla presentationsformen.

Elektronisk utgåva som publiceras på webben ska föras med metadata enligt Dublin Core och hållas tillgängligt i minst ett år från första registrerat publiceringsdatum.

I Kulturrådets omvärldsanalys för år 2003 heter det att:

Det statliga stödsystemet för bokutgivning är utformat för förhållandena under 1970-talet. Formerna för stödet har i viss grad anpassats till nya former och medier. Det finns t.ex. stöd till elektroniskt publicerad litteratur, men grunderna för stödet är desamma. Finns det anledning att se över form och innehåll och anpassa det till den förändrade verkligheten?⁵¹

⁴⁸ Kulturrådet, *Anslagsframställning 2002-2004*, Kulturrådet 2001.

⁴⁹ Jfr Kulturrådet, *Omvärlden 2003*. Stockholm, 2003 (ISBN 91-58603-91-0) Särskilt kapitlet om **Kulturen och medborgarna**, s 27-41. Online: http://www.kur.se/uploaded/document/2003/10/15/-om_varlden_2003.pdf. (per 3003-10-15).

⁵⁰ Jfr Kulturrådet, *Litteraturstöd (03.02.10)*, Online: <http://www.kulturradet.se>.

⁵¹ A.a. s 40.

4.1.3 Elektroniska tidskrifter som alternativ

Publicering av kulturtidskrifter, som komplement till de tryckta utgåvorna växer. Det digitala mediet ger helt andra förutsättningar beträffande både tillgänglighet och återgivning av ljudupptagningar och rörliga bilder.

Flera tidskrifter finns för närvarande endast i elektronisk version, vilket minskar både kostnaderna och produktionsarbetet, varför publicering på nätet är ett mycket intressant alternativ för en tidskrift som inte klarar de ekonomiska förutsättningarna för att producera en tryckt version. Även ur perspektivet kulturtillgänglighet är elektronisk publicering av tidskrifter som inte har ekonomiska förutsättningar för att publiceras i tryck ett bra alternativ.

Konvergensfenomenet har viktiga konsekvenser för kulturtidskrifterna, där den tekniska plattformen och kostnaderna för produktion och distribution blir samma. Samtidigt ökar möjligheten att, genom interaktiva lösningar, framhäva tillgänglighet i deltagande bemärkelse. För Kulturrådet är det i princip inte möjligt att lämna bidrag till elektroniska tidskrifter, under de rådande kulturpolitiska definitionerna och regelverk för kulturbidrag.

Däremot stöds tidskrift.nu (www.tidskrift.nu), en webbkatalog för Sveriges tidskrifter, och Tidskriftsverkstäderna (www.tvs.se), som är föreningar avsedda att tillgängliggöra ITK-stöd för tidskriftsproduktion.

Kulturrådet har i flera olika sammanhang tagit upp frågan att kunna ge bidrag till elektroniskt publicerade tidskrifter inom ramen för kulturtidskriftsstödet. Ännu har denna fråga inte fått någon tillfredsställande lösning.

En oundviklig reflektion kring elektronisk publicering av kulturtidskrifter är om Sveriges kulturinstitutioners förmåga att vara lyhörda gentemot nya aktörer och ny teknik för kulturaktiviteterna i realiseringen av kulturpolitiken.

Frågan kan ställas om huruvida kulturpolitiken bör prioritera:

- Att framhäva djupet och bredden i kulturen och därmed den ständiga uppkomsten av nya aktörer och nya sätt att göra kultur.
- Att bevara de traditionella aktörernas dominans inom kulturen, däribland den tryckningsbaserade förlagsindustrin.
- Eller, att kombinera bägge perspektiv.

4.1.4 Barnens bibliotek på nätet

Barnens bibliotek på nätet är en webbplats⁵² för barn och ungdomar från lågstadiet och uppåt. Den har funnits sedan 1997 och Kulturrådet har lämnat ekonomiskt stöd till verksamheten sedan år 2000. Från och med 2003 tar Barnens bibliotek över ansvaret för en utvecklad digital version av Kulturrådets barnbokskatalog, som sammanställs och publiceras årligen.

Barnens bibliotek är en omfattande länksamling där material från olika håll samlas, men där barnen också själva fyller på med exempelvis egna bokrecensioner. De

⁵² Jfr <http://www.bibl.vgregion.se/barn/>.

kan också chatta med författare och publicera sina egna berättelser, dikter och annat.

4.1.5 Digital dans och rörelsearkiv

Kulturrådet har tillsammans med bl.a. Framtidens kultur lämnat stöd till projektet Studion för digital dans och rörelsearkiv, som beskrivs under avsnittet **6 Exempel på IKT-baserad innovation i kulturen**, s 34.

4.2 Stiftelsen framtidens kultur

Stiftelsen framtidens kultur bildades 1994, med uppdraget att under minst tio år ge bidrag till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt. För att finansiera verksamheten erhöll stiftelsen vid sitt bildande den 1 augusti 1994, 529 miljoner kr ur löntagarfonderna.

Stiftelsen har varit verksam sedan 1995 och kommer att vara verksam till och med cirka år 2008, beroende på fluktuationerna i börsvärdet av stiftelsens kapital.

Trots att stiftelsen är en temporär företeelse, utgör den med sin blotta existens en viktig faktor i svenskt kulturliv. Med sin verksamhet och sina kriterier, utgör stiftelsen med stor sannolikhet den viktigaste enstaka katalysatorn för kulturinnovation i Sverige. Givet stiftelsens unika karaktär bör den betraktas som en strategisk tillgång för kulturutvecklingen i Sverige i ett långsiktigt perspektiv.

Stiftelsen framtidens kultur är den viktigaste finansieringskälla för innovativa kulturprojekt med IKT-komponenter.

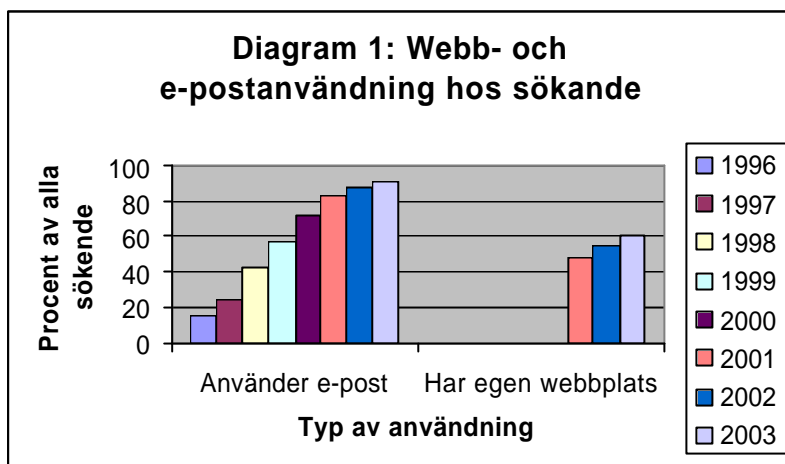
Stiftelsen Framtidens kultur har upplevt att förekomsten av ny teknik och Internet i projektansökningar och redovisningar växer kontinuerligt. Förekomsten av ny teknik i redovisade projekt beviljade mellan 1995-1999 har ökat från 34 procent av projekten (1995) till 52 procent av projekten (1999).⁵³

Graden av teknik och Internetexponering bland de sökande är väldigt hög och större än många andra grupper av människor. 1996 hade 15 procent av de sökande tillgång till elektronisk post, 2003 har 91 procent av de sökande tillgång till e-post. Egen webbplats har noterats fr.o.m. 2001 i stiftelsens projektdatabas. Den har ökat från 48 procent av de sökande som hade egen webbplats (2001) till 61 procent (2003).

⁵³ Ny teknik omfattar enligt Stiftelsens framtidens kultur kriterier för analys av projekt i samband med uppföljning av redovisade projekt bl. a. Internet (portaler, utnyttjande av webbplatser i projektets genomförande), cd-rom, video, digitalisering av bild och/eller ljud, datorbaserad konst, medieutbildning, fanzines, virtuella seminarier, digitala publikationer, dataspel, digital film och musik, medieverkstäder, e-bio, kulturdatabaser.

Stiftelsens framtidens kultur kansli gjorde dessa beräkningar för denna studie, med data bl.a. ur stiftelsens ärendehanteringssystem.

Ökningen av ITK-användning bland sökande i ansökningar till Stiftelsen synliggörs med tydlighet i diagrammet nedan.

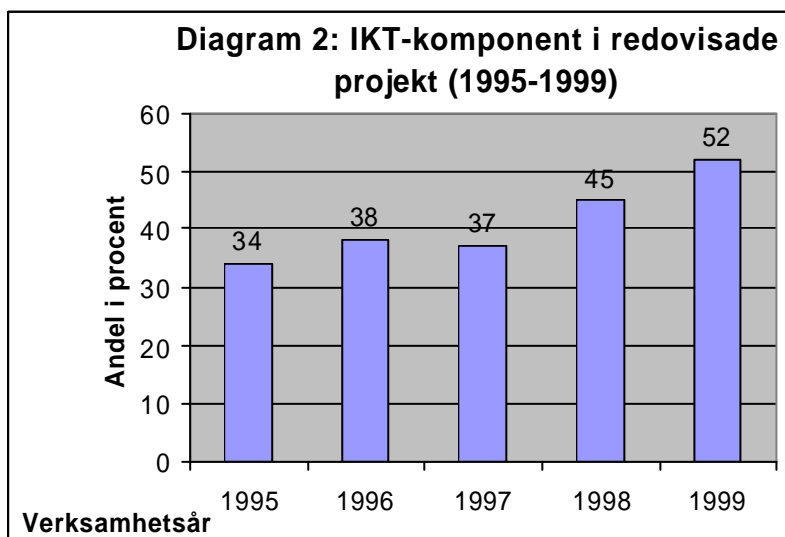

Källa: Beräkning gjort av Stiftelsen framtidens kulturs kansli baserat på Stiftelsens ärendehanteringssystem. Se fotnot 53.

Det är intressant att notera att dessa Internet- och e-postanvändningsnivåer överstiger genomsnittet för Sveriges hushåll och Sveriges företag.

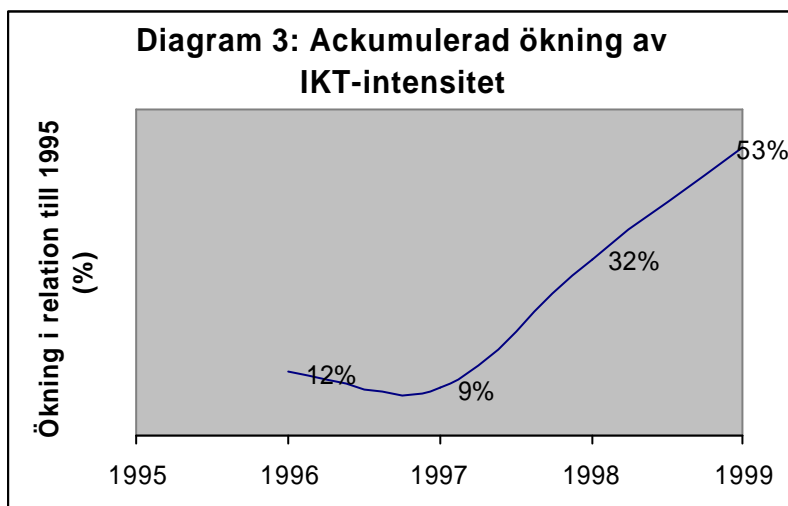
Drygt 400 beviljade bidrag som avser projekt som innefattar ny teknik har redovisats till Stiftelsen för projekt som avser verksamhetsperioden 1995-2002. En analys av dessa projekt som andel av det totala antalet beviljade bidrag visar att IKT-intensiteten i de beviljade anslagen ökar och att den finns en tendens av högre ökningstakt fr. o m. 1997.

Diagrammet nedan redovisar denna tendens.

Källa: Beräkning gjort av Stiftelsen framtidens kulturs kansli baserat på Stiftelsens uppföljning och analys av redovisade projekt. På grund av eftersläpningen i redovisning av projekt, har verksamhetsåren 2000-2003 inte tagits med i detta diagram.

Takten med vilken nyteknikförekomst ökar bland de redovisade projekten visas i diagram 3 nedan:

Källa: Diagram 2. Basår: 1995.

Att det förekommer så många projekt med tydlig komponent av ny teknik och att denna tendens ökar ter sig inte förvånande. Denna tendens motsvarar en allmän ökning av IKT-användning i samhället, i samspel med de flexibla kriterier som stiftelsen tillämpar och som lägger stort värde till innovation och kvalitet med fokus på projekt som kan ge långsiktiga effekter. Detta innebär inte att projekten måste vara långvariga eller stora. Kriterierna sammanfattas på följande sätt:

Projekt för vilket bidrag söks skall uppfylla högt ställda kvalitetskrav. Projekt skall vara nyskapande. Projekt skall syfta till att fördjupa och bredda kulturlivet på sin ort och sin region. Stiftelsen prioriterar stöd till projekt som kan utgöra förebild och stimulera till nyskapande kulturverksamhet.⁵⁴

Samtidigt är inte stiftelsen bunden, som de statliga organen, till de formella betingelserna av kulturpolitikens regelverk. Stiftelsen har formulerat sin inriktning på följande sätt:

Det viktigaste för Stiftelsen är att finansiera utvecklingsprojekt och att skapa utveckling inom det kulturpolitiska fältet ... det skall löna sig att tänka.⁵⁵

Stiftelsens verksamhet har skapat en unik databas av idéer, projekt, metoder och resultat som väl kan utgöra en grund för en djup diskussion med syfte att aktualisera Sveriges nationella kulturpolitik. En viktig fråga är hur pass transparent och deltagande utformningen av kulturpolitiken kan vara. Om statsmakten har en disposition att revidera kulturpolitikens mål och delmål i en öppen process, är kunskapsbasen som finns i Stiftelsens ärendehanteringssystem av unik karaktär och av mycket högt värde.

⁵⁴ Jfr Berhgljot Baklien, Mikael Franzén, Line Nyhagen Predelli. *Utvärdering av Stiftelsen framtidens kultur*. 2002 (ISBN 91-631-20011-9). s 168.

⁵⁵ A. a. s 157.

Stiftelsens erfarenhet visar även att det är effektivt att tillämpa flexibla kriterier som bygger på tydliga kvalitetskrav, på prioritering av innovation och med potential att skapa långsiktiga effekter. Dessa kriterier utgör en kulturpolitisk arena som kan ha större värde än diskursiva strategiförklaringar och dokumentbaserade formuleringar av kulturpolitiken.

Den innovativa potentialen och engagemanget hos kulturutövare, både individer, kulturföreningar och institutioner kring att skapa nya processer för skapande, kommunikation och möte kring kulturaktiviteter är stora. Dessa erfarenheter bör överföras på ett strukturerat sätt till de officiella kulturinstitutionerna, på nationellt, regionalt och lokalt plan.

4.3 Arv och tillgänglighet

Den centrala fokusen i denna studie är IKT: s inverkan på kulturtillgängligheten för medborgarna. De största och mest betydande satsningarna som kulturinstitutionerna har gjort på IKT har ett grundläggande syfte att registrera, lagra, bevara. Målet har varit att kulturarvet skall digitaliseras.⁵⁶

Trots att dessa satsningar varken har formulerats i IT-propositionen eller sammanställts som en skärningspunkt av kulturpolitiken och IT-politiken, har satsningarna på detta område varit betydande.

Dessa satsningar genomförs av enskilda institutioner, samt genom samverkan institutionerna emellan. Det största av dessa projekt har varit ABM-samverkan.

Projektet *Bilddatabaser och digitalisering - plattform för ABM-samverkan* har genomförts i samverkan mellan Kungliga biblioteket, Nationalmuseum, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet från mars 2001 till december 2002. Detta följer ett regeringsbeslut från 2001-10-25.

Uppdraget har varit att utreda förutsättningar för samordning vid registrering, fotografering och digitalisering av exempelvis grafiska blad, affischer, ritningar, kartor och fotografier. Budgetpropositionen för år 2003 refererade till ABM-samverkan och konstaterat att ”under senare år har samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer (ABM-samverkan) ökat”.

Dessvärre, saknas det publiktilgängliga utvärderingar av ABM-samverkan. Statens kulturråd, Riksarkivet och Kungl. biblioteket har på regeringens uppdrag gjort en kartläggning och utvärdering av vidtagna åtgärder på ABM-området.

Regeringen har meddelat två år⁵⁷ i rad att rapporten från uppdraget om ABM-samverkan är på remiss och att regeringen avser att återkomma till riksdagen i denna fråga.

⁵⁶ Att bevara digitalt är utan tvekan en förutsättning för att tillgängliggöra, därför har vi inkluderat digitalisering med syfte att bevara i uppdraget. Detta ligger också i linje med den generella strategin som utredningen Kulturnät Sverige skisserade.

⁵⁷ Jfr Prop. 2002/03:1 Budgetproposition för år 2003, utgiftsområde 17: Kultur, medier, trossamfund och fritid, s 31. Online: <http://finans.regeringen.se/propositionermm/propositioner/-bp03/pdf/uo17.pdf>; och prop. 2003/04:1 Budgetproposition för år 2004, utgiftsområde 17: Kultur,

Kulturdepartementet har refererat, som källa för att analysera AMB-samverkan inom ramen av den här studien, till en lägesrapport sammanställd under första kvartalet 2002, på uppdrag av regeringen. Lägesrapporten, sammanställd av Magdalena Gram, utvärderar inte projektet i sig. Däremot kommer rapporten med intressanta förslag om vad som bör göras på nationell nivå för att förverkliga ”visionen att alla skall ta del av kulturarvet...”⁵⁸

En annan lägesrapport, av Europakommissionens direktorat för informationssamhället om digitaliseringssamordning i Europa,⁵⁹ finner att ”the absence of co-ordinated policies and programmes on digitisation in Sweden has resulted in a situation where attempts to implement benchmarking only cover projects”.⁶⁰ Vidare finnes det att ”there are no national guidelines in use for the moment”.⁶¹

Det finns befogad oro för ABM digitaliseringssamverkan i Sverige och det saknas dokumenterade indikationer på att frågan är prioriterad inom regeringens strategi för att åstadkomma ett *informationssamhälle för alla*.

Det förekommer en hel del annan IKT-relaterad verksamhet och utveckling bland de enskilda kulturinstitutionerna, som definieras i institutionernas verksamhetsplaner och regleringsbrev. En sammanfattande redogörelse av dessa satsningar har inte varit möjlig att genomföra, givna den begränsade resurser som denna studie hade till sitt förfogande.

Dessvärre har denna studie inte förfogat över de nödvändiga resurserna för att inventera de satsningar som görs på de enskilda institutionerna. En kartläggning av dessa skulle visa att bland institutionerna finns stora behov, förmåga, vilja och kompetens att tillämpa IKT inom kulturen.

medier, trossamfund och fritid, s 28. Online: <http://www.finans.regeringen.se/propositionermm/-propositioner/bp04/pdf/uo17.pdf>

⁵⁸ Jfr Magdalena Gram, *ABM, Samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer. En lägesrapport på uppdrag av regeringen från Kungl. Biblioteket, Riksarkivet, Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet*. S 57. Kungl. Bibliotekets tryckeri, 2002. Online: <http://www.kb.se/yttranden/ABM-yttrande.pdf> (per 2003-06-05).

⁵⁹ Jfr eRuprote, *Coordinating Digitisation in Europe -- Progress report of the National Representatives Group on Coordination Mechanisms for Digitisation Policies and Programmes*, 2002. European Communities, 2003. ISBN 92-894-4863-6)

⁶⁰ A.a. s 183.

⁶¹ A.a. sid 186.

5 Det nya torget

Kulturnät Sverige (hädanefter KNS) sattes i drift i projektform 1988. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) fick, enligt regeringsbeslut i mars 1997 uppdraget att bygga upp och inledningsvis administrera Kulturnät Sverige. KNS bedrevs under uppbyggnadsperioden enligt de direktiv som lämnades av en särskild styrgrupp utsedd av chefen för Kulturrådet. Stiftelsen för Kunskaps- och kompetensutveckling, Stiftelsen framtidens kultur och Riksbankens Jubileumsfond har gemensamt finansierat verksamheten under uppbyggnadsåren 1997-1999.

Sedan år 2000 har KNS permanentats och placerats under Kulturrådet, i enlighet med Sveriges riksdags beslut om Budgetpropositionen för år 2000.⁶² Regeringens förslag följde de rekommendationer som expertgruppen som utvärderade Kulturnät Sverige 1998⁶³ lade fram. Utvärderingsrapporten visade att Kulturnät Sverige fyllde en samhällsnytta och bör finansieras med statliga medel. Inom Kulturdepartementet lades 1999 fram ett förslag om verksamhetens framtida inriktning.⁶⁴ I Budgetpropositionen för år 2000 anger regeringen att promemorians förslag ”överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning”.⁶⁵

KNS permanentades och placerades under Statens kulturråd med följande betingelser:

- **Mål:** fungera som den gemensamma ingångssidan till hela svenska kulturutbudet som finns tillgängligt på Internet.
- **Målgrupp:** Primärt, är det allmänheten i Sverige.
- **Syfte:** Att ”öka tillgängligheten till och intresset för svensk kultur” genom att ”webbplatsen skall fungera som en gemensam ingångssida som samlar och strukturerar det svenska kulturutbudet på Internet”.⁶⁶ Detta skulle innebära, enligt KNS redaktionschef Ana Maria Duran⁶⁷: att göra det enklare för kulturintresserade och kulturproducenter att hitta varandra samt att öka intresset för kultur och kulturskapande hos svenska folket; att visa att det är stimulerande och intressant att uppleva kulturen och att ägna sig åt eget skapande; att bidra till att bryta ned de hinder som gör att fortfarande finns de många invånare som står främmande för kulturlivet.

⁶² Jfr Prop. 1999/2000: 1, Utgiftsområde 17: Kultur, medier, trossamfund och fritid. s 40-41.

⁶³ Jfr Jostein Helland Hauge, Margaret Hedstrom & George Mallen, *Evaluation Report on CultureNet Sweden – Final Report of the Evaluators*. Stockholm (1999-02-01). Kulturdepartementet, dnr KU98/930/Me. Online: <http://www.kultur.nu/rapporter/utvarderingsrapporten.html>. (per 2003-05-10).

⁶⁴ Jfr Departementspromemoria Ds 1999:20, Kulturdepartementet, *Kulturnät Sverige – för ökad tillgänglighet till kulturen på Internet*. 1999 (ISBN 91-7610-980-1). Promemorian remissbehandlades; remissyttrandena finns tillgängliga i Kulturdepartementet (dnr Ku1999/1442/Me).

⁶⁵ Jfr Prop. 1999/2000:1, Utgiftsområde 17: Kultur, medier, trossamfund och fritid. s 40.

⁶⁶ A. a.

⁶⁷ I intervju med Claudio Aguirre-Bianchi den 6 augusti 2003.

Enligt Bi Puranens utredning skall Kulturnät Sverige även bli ”fundamentet” för en lärande och deltagande utformning av en allmän IKT-strategi för kultursektorn.⁶⁸ Denna funktion som fundament för en samlad IKT strategi tas upp i Departementspromemorian som ligger till grund för permanentningen av Kulturnät Sverige på följande sätt:

” ... ett framtida Kulturnät Sverige (skulle) utgöra fundamentet för en samlad IT-strategi, eftersom institutionernas verksamheter och informationsresurser då skulle göras tillgängliga i ett sammanhang”.⁶⁹

I Budgetpropositionen för år 2000 bedömer regeringen att:

”Ett av Kulturrådets verksamhetsmål är (...) att ha överblick och sprida information om kulturlivets IT-användning. Mot denna bakgrund bedömer regeringen att myndigheten redan har det uppdrag som vissa kommissioner uttrycker att kulturnätsredaktionen borde ges, utöver basverksamheten med webbplatsen”.⁷⁰

KNS uttalade funktion som pelare för en sammanhållen IKT-strategi för kultursektorn har tunnats ut med tiden. Enligt Kulturdepartementets svar på vårt frågeformulär har denna roll inte varit aktuell sedan Kulturnät Sverige överfördes till Kulturrådet år 2000, eftersom regeringen klargjorde i Budgetpropositionen 1999/2000 att Kulturnät Sveriges framtida verksamhet skulle i princip begränsas till ”drift och utveckling av webbplatsen”.⁷¹

Det kan finnas flera anledningar till detta där de två centrala kan vara:

- Begränsade ekonomiska resurser. Expertgruppen som utvärderade KNS 1988 föreslog en årlig budget för verksamheten på 30 miljoner kronor. I departementspromemorian anges att ”detta motsvarar i runda tal vad Kulturrådet har i årligt ramanslag och skulle innebära en ökning med drygt 200 procent av de årliga medel som står till projektets förfogande under uppbyggnadsskedet”.⁷² Riksdagen beslöt ett årligt anslag på 2,5 miljoner för Kulturnät Sverige.
- Varken Kulturdepartementet eller Statens kulturråd har prioriterat arbetet med att formulera IKT-strategier för kultursektorn.

⁶⁸ Jfr *SOU 1997: 14*, s 256-257.

⁶⁹ Jfr *Ds 1999:20*, s 6.

⁷⁰ Jfr *Prop. 1999/2000: 1, Utgiftsområde 17: Kultur, medier, trossamfund och fritid*, s 40.

⁷¹ Jfr *Bilaga 1: Kulturdepartementet och IKT-strategin för kultursektorn*.

⁷² Jfr *Ds 1999: 20*, s 44.

TABELL 1

Kulturnät Sveriges utveckling i siffror

	1999	2000	2001	2002
Unika besök*	271 238	405 209	451 596	540 302
Nyregistreringar i länkkatalogen**	Uppgift saknas	631 (569)	1000 (939)	1104 (1032)
Registrerade webbplatser	Uppgift saknas	Uppgift saknas	Uppgift saknas	6 983

* 47 procent av de unika besöken avser webbplatser för enskilda konstutövare, enligt mätning i januari 2003.

** Siffran utanför parentes = total ansökningar; inom parentes = antagna

KNS fungerar alltså huvudsakligen som en katalogtjänst med några tilläggstjänster, såsom:

- Magasinet – redaktionellt material
- Pressmeddelanden – från kulturinstitutioner och/eller enskilda kulturutövare.
- Anslagstavlan – med annonser och kulturaktiviteter.
- Diskussionslistor – med drygt 50 diskussionsgrupper.
- Fråga biblioteket – ett samarbetsprojekt med 29 bibliotek i Sverige och på Åland.
- Minerva – ett EU-projekt för att skapa bättre förutsättningar för samarbete mellan digitaliseringsprojekt, omfattande arkiv-, biblioteks och museiverksamheter.
- Kulturkalendrier – sektion avsedd att länka till diverse kulturkalendrier; f.n. finns det bara tre kalendrier länkade till denna tjänst.
- Länktipset – tips om intressant webbplats som finns med i KNS' katalog.

Enligt Kulturnät Sveriges redaktionschef och verksamhetsledare Ana Maria Duran, är en av KNS' bärande idéer att tillhandahålla en bra plattform för kulturintresserade personer och kulturinstitutioner, som knyter samman dessa aktörer och andra nätverk.⁷³ Definitionen av vad en bra plattform är svårt att läsa i Kulturnät Sveriges historik.

KNS utgör embryot för ett nytt torg där kulturens aktörer kan mötas. Denna vision, som sträcker sig till den första visionen om ett Kulturnät Sverige, är långt från uppnått. Bland de avgörande faktorerna för detta påpekar Ana Maria Duran att Kulturnät Sverige inte har fått de ekonomiska resurser som var avsedda, vilket har betingat omprioriteringar av bl. a. utvecklingsmål och takt. KNS har kommit till den nivå där det är en välfungerande länkkatalog med några traditionella portal-tjänster sammankopplade.

⁷³ Anna Maria Duran i intervju med Claudio Aguirre-Bianchi den 6 augusti 2003.

6 Exempel på IKT-baserad innovation i kulturen

Eftersom kvantitativt underlag för att skildra skärningspunkten mellan IT- och kulturpolitikerna saknas, beskrivs nedan två pågående projekt som ger en indikation på de möjligheter som öppnas när kultur och IKT möts. Dessa projekt har valts efter en egen bedömning av hur dessa kan visa möjliga vägar.⁷⁴

6.1 Dansstudion

Kulturrådet har tillsammans med bl.a. Stiftelsen Framtidens kultur lämnat stöd till ett utvecklingsarbete på dansområdet som bl.a. syftar till att skapa dansverk i virtuella rum och dokumentera dansverk. Med Studion för digital dans och rörelsearkiv skapas möjligheter för att arbeta med dans i nya media och med digital teknik som hanterar kropp i rörelse. I förlängningen leder detta förhoppningsvis till en ökad tillgänglighet till dans både för den intresserade danspubliken och för skolor och utbildningar samt inom forskning och utvecklingsarbete.

Med ny teknik i samspel med program för lagring, arkivering och åtkomst går det i princip att återvända till ett dansverk och upprepa en dansupplevelse oändligt antal gånger. Med den digitala rörelsemätningstekniken återges rörelsen i tre dimensioner. Användaren kan med de nya programmen röra sig inne i verket, själv välja perspektiv och se samma rörelse från flera olika vinklar – enskilda rörelser i närbild eller samspelet mellan flera dansare. Den nya tekniken innebär drastiska skillnader och gör dansdokumentation med hjälp av ny teknologi både tillgänglig och intressant för en bred krets av användare. Tekniken är lika intressant för konstnärligt arbete, dokumentation som för utbildning och forskning.

Studion skall:

- Tillhandahålla tekniska, rumsliga, praktiska och ekonomiska förutsättningar för koreografer, dansare, utbildare, forskare, elever och studenter att arbeta med den nya tekniken.
- Erbjuder handledning och assistans för arbete med den nya teknologin och produktion av interaktiva dansverk över nät och för DVD.
- Möjliggöra för elever, studenter, konstnärer och forskare att arbeta med hela processen från rörelseinmätning till 3D- animerad dans med redigering och bearbetning för dokumentation, reflektion och analys av rörelseinmätt material.
- Erbjuder kurser och specifika utbildningar inom dans och rörelse i samspel med ny teknik och teknologi.
- Dokumentera samtida koreografi och dans.

⁷⁴ *Dynamiken i både kulturprocesserna och IKT-utvecklingen omöjliggör att peka på de goda projekten som kan visa vägen. Det relevanta är därmed inte i huvudsak projektens innehåll utan de processer som initieras och/eller aktiveras genom dessa projekt. Ett levande kulturliv möter IKT på många olika sätt i oförutsägbara sammanhang.*

Idébärare och arbetsledare i Studion är från starten Åsa Unander-Scharin, koreograf och Madeleine Hjort, utvecklare. *Studios för digital dans och rörelsearkiv* är ett utvecklingsarbete som startade 1999/2000. Idag arbetar projektet med att utveckla studios för digital rörelseinmätning och bearbetning samt utveckling av en web-baserad databas. Projektet har etablerat ett nära samarbete med ett ledande Skellefteåbaserat företag inom digital rörelseinmätning. Projektet befinner sig i en prototyp utvecklingsfas, efter förstudie slutfört under första kvartalet 2003. Prototypen avser en webbaserad databas som bland annat skall tillhandahålla rörelseinmätt material. Databas och rörelseinmätningsteknik utgör fundament tillsammans med programvaror och arbetsplatser för att studion skall kunna brukas av studenter, elever, lärare, forskare och konstnärer. En studio kommer att sättas upp för regionen Piteå/Skellefteå/Luleå och en till skall etableras i Stockholm.

6.2 Etnologi och IKT möts i Mölndal

Mölndals museum är ett intressant exempel på mötet mellan IT och kultur. Museet har, med utgångsläget att använda befintliga arkiv, funnit kreativa och nyttiga tillämpningsområden för IT, exempelvis:

- Digitalguiden: som täcker in den intressanta kulturhistoriska miljön utanför museet. Den skickar ljud och bild med radiovågor, från olika sändare, som museet har placerat ut på olika platser i Mölndals Kvarnby, till en handdator. När handdatorn kommer inom en radie av cirka tio meter från en sändare, skickas rätt bildspel över med radiovågor. Mölndals Digitalguide (öppnade för allmänheten i samband med invigningen av museets nya lokaler i september 2002). Digitalguiden var först i världen i sitt slag. Det pågår vidareutveckling av guiden med syfte att kunna erbjuda flera olika versioner av guiden. Skattjakt för barn, rollspel för ungdomar, en faktavandring och kanske till och med en teknikvandring. Dessa guider kommer, enligt ambitionen, att erbjudas på olika språk. Sändarna kopplas under hösten 2003 ihop i ett nätverk där en server kan hantera allt innehåll, vilket drastiskt kommer att öka möjligheterna till interaktivitet.
- Ovalen: som med avancerad datorteknik, Virtual reality, erbjuder besökarna en resa i tiden genom en vandring i en 3D-modell av Kvarnbyn som den såg ut på 1920-talet.
- Virtuella utställningar: Det nuförtiden traditionella länsskafferiet som förekommer på de flesta webbplatser innefattar även länkar till virtuella utställningar (<http://www.museum.molndal.se/lankarut/virtuell.htm>) och ett formulär för att besökarna till museets webbplats kan lämna in tips om virtuella utställningar som inte finns med i länsskafferiet.
- Barn forskar: Ett särskilt område i webbplatsen för skolbarn (<http://www.museum.molndal.se/barnforskar/barn.htm>), bestående av ett skolarbetsarkiv om Mölndals historia och kultur. Museet erbjuder skolbarnen även hjälp att komma igång för att lägga in sina egna arbeten i det digitala arkivet, vilken kanaliseras genom lärarna. Under Kul länkar (http://www.museum.molndal.se/barnforskar/kul_lank.htm) finns ett barn-

anpassat länkskaffereri som utgör en viktig resurs för alla barn, inte bara Mölndals.

En formativ studie av besökarens upplevelse av en digitalguide i kulturhistorisk-miljö, i relation till föremål och framställningar på museet kommer att göras i samarbete med Interaktiva Institutet/Visions for museum under hösten 2003.

I bakgrunden finns det en historisk utveckling av museet, som slog upp sina portar under februari 1987 som ett kommunalt museum i Mölndal. Detta var ett uttalat "skolmuseum". Det skulle rikta sig till kommunens förskole- och skolbarn, och låta dem uppleva gångna tider. Basutställningarna var byggda som miljöer, där man kunde ha pedagogisk verksamhet, och rymde även en skolsal.

Till den traditionella museiverksamheten kom så småningom idéer om det virtuella museet, där modern informationsteknik kunde användas för att sprida museets vetande.

Efter att museet flyttat till nya, rymligare lokaler år 2002, startades ett projekt för att utveckla metoder för interaktiv kunskapsbyggnad i ett öppet magasin, som har fått ekonomiskt stöd av Stiftelsen framtidens kultur. Projektet syftar till att utveckla metoder för att fånga upp berättande i ett öppet magasin som erbjuder maximal tillgänglighet till samlingarna både fysiskt och virtuellt över Internet. En berättardatabas skall utvecklas för att återföra berättelsen till museibesökaren i besöksdatorerna och över Internet.

Projektet bygger på att besökarna kan skriva egna berättelser och minnen via Internet eller med hjälp av besöksdatorer på museet. Dessa berättelser kommer att samlas i en databas och kan utgöra material för kommande utställningar. En etnolog, museets antikvarie och en pedagog har utvecklat metoder för dialog med publiken i det öppna magasinet, som prövas av projektet.

Museet ämnar också testa metoder för att integrera invandrares berättelser i det öppna magasinet.

7 Upphovsrätt och yttrandefrihet

Justitieministern lade inför den Svenska Föreningen för Upphovsrätt den 17 juni 2003 fram ett förslag om nya regler för upphovsrätten i informationssamhället. Förslaget, som är tänkt att träda i kraft den 1 januari 2004 formuleras i Justitiedepartementets promemoria Ds 2003:35 Upphovsrätten i informationssamhället – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.

Direktivet 2001/29/EC avser harmonisering av upphovsrättsliga frågor i samband med de nya förutsättningar som informationssamhället möjliggör för att skapa, mångfaldiga och distribuera verk av den karaktär som omfattas av upphovsrätten.

Direktivet preciserar upphovsmannens ensamrättigheter och ger upphovsmannen ensamrätt att överföra verk till allmänheten.

De upphovsrättsliga frågorna har en särskild benägenhet att skapa kontroverser, på grund av att det handlar om en reglering om ägande och kontroll över yttrandeproduktioner i form av verk, vars cirkulation är förknippade med åtminstone två dimensioner: ekonomisk ersättning till upphovsmannen och det intellektuella och kreativa ägande av ett verk. Till dessa två dimensioner, läggs hela den industriell-kommersiella processen att framställa verk och dess distribution/cirkulation, samt företagarkomplexet som utför dessa processer.

Dessa problem blir ännu mer komplexa och svåra att hantera i samband med konvergensfenomenets inverkan på produktion, distribution och konsumtion av litterära och konstnärliga verk, men även verk eller produktioner som avser massmedier, utbildning och andra kanaler för diffusion av innehåll och för framkroppsligade i enhetliga verk.

Den huvudsakliga förändringen i förslaget om nya regler för upphovsrätten är att både rätten att överföra ett verk till allmänheten och rätten att framställa kopior av verket för eget bruk underordnas det uttryckliga tillståndsgivande av upphovsmannen.

Ovanstående principen är lätt att tillämpa för en dikt eller en skulptur, men betydligt mer komplex för de verk som kännetecknar de yttrandegenrer som blir mer dominerande i den allmänna marknaden för symboliskt utbyte: multimediala produktioner.

Men även några traditionella medier, såsom film, radio och TV och fonogram kommer att påverkas av de föreslagna nya reglerna. Ett exempel är promemorians förslag om ensamrätt till tillhandahållande på begäran (on demand).

I de föreslagna nya reglerna utvidgas radio- och televisionsföretagens befogenheter när det gäller ensamrätten till tillhandahållande på begäran:

En ny grundbefogenhet för radio- och televisionsföretag bör därför införas, av innebörd att de får en ensamrätt att tillåta att en upptagning av en utsändning på trådbunden eller trådlös väg överförs till allmänheten på ett sådant sätt att enskilda kan få tillgång till upptagningen från en plats och vid en tidpunkt som

de själva väljer. Exempel på sådana förfoganden som faller under den nya befogenheten är när ett inspelat TV-program eller ett radioprogram läggs ut på Internet på ett sådant sätt att enskilda själva kan välja när de skall ta del av det. Den nya rättigheten bör i tiden gälla lika länge som de redan existerande rättigheterna enligt 48 § URL, dvs. till utgången av femtionde året efter det år då utsändningen ägde rum.⁷⁵

Detta skapar en motsättning av djup karaktär mellan upphovsrätten och yttrandefriheten, eftersom en sådan befogenhet kommer med stor sannolikhet att i praktiken begränsa möjligheterna för de nya icke-kommersiella närmedier och mötesplatser att utnyttja material som kan betraktas tillhörande kategorierna offentlig debatt eller angelägen kunskap för specifika medborgargrupper.

Motsättningens allvar förtydligas när man placerar informationssamhällets utveckling i dess synergi samverkan med globaliseringsprocesserna. De påfrestningar som det öppna samhället och yttrandefriheten utsatts för i samband med globaliseringen och digitaliseringen bör kartläggas för att skapa en kunskapsgrund för adekvat utformning av politik. I detta sammanhang är det nödvändigt att omfattande och transdisciplinära forskningsprogram, samt en bred samhällsdiskussion kommer till stånd för att utrusta samhället och medborgarna för att bäst tackla dessa problem som medföljer de utvecklingsmål som ligger till grund för den nationella IT-politiken.

⁷⁵ Jfr Ds 2003:35, s 308.

8 Upplevelseindustrin, kultur och tillväxt

Kopplingen mellan kultur och tillväxt påpekas med jämna mellanrum av politiker och/eller näringslivsföreträdare som en nödvändighet. Ett intressant exempel på detta har varit diskussionen i Sverige om pop-musikens roll i svensk export.

En bra förebild för hantering av denna fråga finns i Australien i samband med landets satsning på *Creative Industries Cluster*, som är integrerat i en allmän IKT-politik, samt harmoniserad med tillväxt- och kulturpolitikerna. Huvudsyfte i denna satsning är att positionera Australien i den globala *digitala värdekedjan* (digital value chain) genom satsningar inom infrastruktur (med fokus på telekommunikation och bredband), inkorporering av de skapande industrierna inom servicesektorns innovationssystem (exempelvis genom att lägga till konststödet inom innovationspolitiken), en global marknadspositionering av landets näringsliv och produktion.⁷⁶

Begreppet kreativa industrier myntades 1997 av UK:s regeringen, då Tony Blair tillsatte en *Creative Industries Task Force*, med representanter från diverse departement och med uppdrag att utveckla idén om ett industriluster som skulle omfatta:

- Spelproduktion
- Radio och TV
- Nya medier
- Film
- Musikproduktion
- Design
- Förlag och publicering
- Arkitektur
- Reklam
- Konst
- Övriga kulturindustrier

Gruppens första rapport⁷⁷ publicerades 1998. Den andra rapporten, som publicerades 2001, visar att sektorn *kreativa industrier* ansvarade år 2000 för 7.9 procent av UK:s BNP och att mellan 1997 och 2000, har sektorn vuxit i genomsnitt med 9.0 procent, att jämföras med 2.8 procent tillväxt för hela den brittiska ekonomin. När

⁷⁶ Jfr David Kennedy (General Manager inom National Office for the Information Economy) *Digital Contents and Applications in Australia: Insights from the Creative Industries Cluster Study*. PowerPoint presentation. Online: <http://www.cultureandrecreation.gov.au/conference2/kennedy-davidkennedy.ppt>. (per 2003-09).

⁷⁷ *The Creative Industries Mapping*, publicerad 1998.

det gäller export, har sektorn vuxit under samma perioden med 13 procent kontra 9 procent tillväxt av de totala tjänsteexporter och med 5 procent för hela ekonomin.⁷⁸

Australiens strategier för att positionera sig internationellt inom marknaden för kreativa industrier tas ofta upp som exempel på hur ett land med få invånare kan med framgång positionera sig internationellt.

I Sverige har KK-stiftelsen gjort en satsning på upplevelseindustrierna, som primärt har vänt sig till människor och företag med ett kreativt förhållningssätt och som har till huvuduppgift att skapa och/eller leverera upplevelser i någon form.

Målsättningen av KK-stiftelsens satsning har varit att positionera upplevelseindustrin i den svenska ekonomin med goda förutsättningar för att utvecklas och uppfattas som en självklar del av svenskt näringsliv.

KK-stiftelsens satsning är ett gott exempel på hur en IKT-intensiv grupp av företag kan utveckla en gemensam identitet och skapa tillväxtfördelar. Denna satsning bör analyseras mot bakgrunden av de erfarenheter som har samlats kring de kreativa industrierna i Australien, UK, Kanada, Irland, Skottland, Nya Zeeland, Sydkorea, Hong Kong, m fl.

Konvergensfenomenet, sett i ett större perspektiv än bara det tekniska, ger upphov till att tänka på kulturen på ett transdepartementalt sätt, där kopplingen mellan kultur och tillväxt är viktig och upplevelseindustrin, likaså kreativa industrier, är relevanta begrepp för bildning av dynamiska industriella kluster som kan ha betydande positiva effekter i ekonomins tillväxt.

Australien är ett gott exempel på integration av sektorsstrategier i sammanhållna IKT-strategier som inkluderar kultursektorn och dess enorma kreativitetspotential. På det sättet blir IKT en faktor som bidrar till att integrera kulturen i samhällslivet på ett djupare och mer omfattande sätt än bara förströelse-, bildnings- eller fritidssysselsättningar. Samtidigt höjer en sådan integrerande strategi värdet och statusen av kultur som en produktiv sektor och inte bara en sektor som måste stödjas med statliga bidrag.

⁷⁸ Jfr *The Creative Industries Mapping Document 2001*. Online: <http://www.culture.gov.uk/NR/rdonlyres/ekc7zxfpgpbhol3jtaemyprn45q2jyisjjeqvovp5ofqy2gl353uoo5dya7hnrvey3khz4w7bff4przsdolumrtdof/foreword.pdf>. (per 2003-09-25).

9 Slutsatser

Studien visar att det finns en stor potential för innovation och kvalitetshöjning i kombinationen IKT och kulturen, inte minst när det gäller kulturtillgängligheten. Det visar även att det lönar sig att satsa på innovation, under förutsättning att en harmonisering kan åstadkommas mellan flexibilitet och yttrandefrihet å ena sidan och kvalitetskrav å andra sidan.

Studien pekar på vikten att finna skärningspunkten mellan IKT och kultur i en betraktelse av såväl kultur som möte. En kulturpolitik som bygger på denna betraktelse kan med stor nytta och framsynthet harmonisera utvecklingen inom kultur och IKT på ett berikande sätt. Samtidigt är en sådan betraktelse konsistent med den nuvarande kulturpolitikens sju mål.

Det framgår tydligt att intresset och engagemanget för att arbeta med kulturinnovation är stora bland kulturutövare. Detta framgår både ur de erfarenheter som finns i samband med Kulturrådets bidragprogram för ökad kulturell tillgänglighet, ur Stiftelsen framtidens kultur, med sina 400 projekt som innefattar ny teknik och ur Kulturnät Sverige med sina sjutusen sammanlänkade webbplatser.

Frågan är huruvida en korsbefruktning av dessa tre och även andra organisationers erfarenheter och frågeställningar är möjligt och hur det bäst kan åstadkommas.

Allt tyder på att bland de personer som ansvarar för det operativa arbetet inom realiseringen av kulturpolitiken finns det en markerad vilja och disposition att förnya och förbättra respektive verksamhet. Samtidigt förefaller regelsystemet långsamt och ofta alltför fjärrade från nutidens specifika betingelser inom kulturlivet.

När det gäller Kulturdepartementets roll, finns det indikationer som tyder på att departementet inte prioriterar en harmonisering av kulturpolitiken och IT-politiken och att inget initiativ har tagits för att kartlägga effekterna på kulturområdet av visionen *ett informationssamhälle för alla*. Vidare är det otydligt huruvida det finns någon övergripande IT-strategi för kultursektorn⁷⁹ som står för meningen och inriktningen i Kulturdepartementets handling och prioriteringar när det gäller IKT och kultur. Senare budgetsprioriteringar och regleringsbrev, såsom Kulturdepartementets svar till vårt frågeformulär talar för något annat, som saknar tydlighet. Detta har vi kallat för *tyst politik* eller *laissez-faire inställning* till IKT-perspektivet i kulturpolitiken.

För att göra IT-politiken till en lärande process i politikområdet kultur, förutsätts en tydlig vilja att skapa uppmärksamhet och sätta fokus på de konstnärliga, samhällsliga och demokratiska vinsterna som möjliggörs, samt de risker och faror som uppstår på vägen mot *ett informationssamhälle för alla*.⁸⁰ En tydlig ledning från statens sida skulle vara av stort värde. Samtidigt är det så att 60 procent av respondenterna

⁷⁹ Såsom den i *Bi Puranens utredning föreslagna strategin, som antogs av regeringen i Budgetproposition 1999/2000 och vars giltighet är konfys idag.*

⁸⁰ Detta skulle underlättas, inte bara inom kultursektorn, om regeringen tydliggjorde vad som menas med *informationssamhället* och hur regeringen ser Sveriges väg till ett sådant samhälle.

i en brukarundersökning som gjordes i samband med utvärderingen av Stiftelsen framtidens kultur, anser att kulturutövarna och konstnärerna själva är mest lämpade för att göra kvalitetsbedömningar i kultur och konst. En aktiv och engagerad utövarkår kan vara komplement och katalysator i en kulturpolitisk förnyelseprocess.

IKT-strategier hanteras inom de centrala kulturmyndigheterna alltför ofta på ett sätt som gör att själva konvergenspoängen beträffande uppkomsten av nya mediekonstellationer, nya sammansatta processer, nya upplevelserymder och ny symbolik osynliggörs. Det handlar om nya kulturella plan som uppstår; och som blir osynliga p.g.a. att spelreglerna saknar tidsenlighet, som exempelvis i frågan om stöd till kulturtidskrifter som bara ges ut elektroniskt: Det handlar alltså om levande kultur som inte kan tas med som bedömningsunderlag inom alltför formaliserade bidragsprogram; det handlar om att bygga kulturpolitiken på bidrag istället för incitament; det handlar om att missa möjligheten att knyta kulturen starkare i övriga verksamhetsområden i samhället och politikområden i staten genom en bearbetning av konvergensfenomenets relevans för det blivande *informationssamhälle för alla* i Sverige.

Det finns även betingelser av olika slag, tex. gamla regelsystem, som överlever p.g.a. vanemässighet som kan fördröja innovationen. Det ter sig nödvändigt att aktualisera och anpassa de visioner som lades fram mellan 1995-1999 beträffande mötet IKT och kultur, med ett tidsperspektiv på 8-12 år (d.v.s. två till tre IT-politiska cykler). Utifrån en sådan aktualisering är det möjligt att operationalisera de IT-politiska såväl som kulturpolitiska visionerna och målen till ett harmoniskt politikmöte och samverkan.

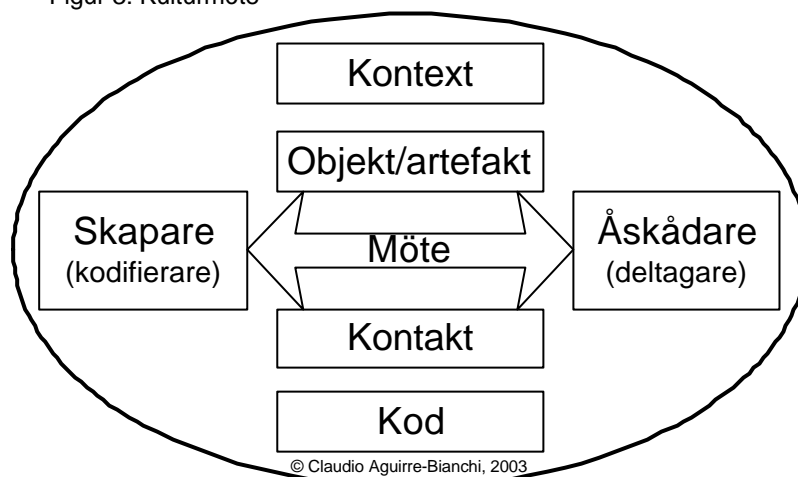
IT-politikens centrala vision är att som första nation åstadkomma *ett informationssamhälle för alla*. Men informationssamhället är ett abstrakt begrepp som inte engagerar till handling. Sverker Sörlins projekt Kulturen i kunskapssamhället definierar fältet på ett lämpligare sätt för kulturområdet. Samma perspektiv har redan 1997 signalerats av Europakommissionens High Level Expert Group (HLEG) för att analysera Informationssamhällets sociala aspekter.⁸¹

Konvergensfenomenet gör det nödvändigt att lägga fokus på kulturmöten snarare än på medier, tekniker, utövare eller verk. Mötet sammanför verk, skapare, åskådare, kanal och teknik. En kommunikationsmodell för kulturmötet i den konvergerande kulturen gör sig nödvändigt.

⁸¹ Jfr Fotnot 17.

En sådan kommunikationsmodell kan med stor framgång byggas på Roman Jakobsons modell för poesi och kommunikation.⁸² Nedan presenteras ett förslag till en representation av en anpassad Jakobson-modell för kulturprocesser som kommunikation. Modellen måste utvecklas vidare i samband med en ram för en kulturpolitik i konvergenstider.

Figur 3: Kulturmöte

En analys av Kulturrådets verksamhet stödjer påståendet om att IKT ”har haft en undanskymd plats inom den nationella kulturpolitiken när det gäller den direkt konstnärliga verksamheten”.⁸³ De få särskilda IKT-inriktade initiativ som har tagits under verksamhetsåren 2000-2003 har spelat en viss roll i distributionsledet och som hjälpmedel för att göra konst tillgänglig. Kulturrådet har i endast mycket begränsad omfattning lämnat ekonomiskt stöd till sådana projekt där IKT varit en integrerad del i det konstnärliga uttrycket.

Det har heller aldrig funnits en formulerad strategi för hur Kulturrådet skall behandla sådana frågor, vilket ibland har lett till oklarheter beträffande Bidragshandlingen.

Kulturrådet ger däremot intermittenta signaler till Kulturdepartementet om behovet av definition och politik på områden där IKT möter kulturen. Det är samtidigt oklart vad Kulturrådets särskilda utskott som arbetar med strategiska frågor rörande kulturlivets IT-användning har haft för verksamhet och resultat. Dess arbete finns inte publicerat och resultatet är inte publikt.

⁸² Jfr Roman Jakobson, *Linguistics and poetics*. i *Style and Language*, T.A. Seabeok (ed.), N. York, 1960, s 350-377. På svenska: *Poetik och lingvistik*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner, 1974, s 139-179, översatt av Östen Dahl. (ISBN 91-1-734101-9). En vidareutveckling av Jakobsons modell med fokus på tillgänglighet finns i Claudio Aguirre-Bianchi, *En kommunikationsmodell för tillgänglighet*. Stockholm, 2002. Dokumentet (PDF) kan beställas från cab@metamatrix.se.

⁸³ Per Svenson, Avdelningschef för Kulturrådets informationsavdelning i skriftlig redogörelse till Claudio Aguirre-Bianchi per 2003-08-15.

Kulturnät Sverige var menat att vara annat än det blev. Det är tydligt att de visioner och mål som sattes upp i Bi Puranens utredning och återgavs delvis i Budgetpropositionen 1999/2000 har förändrats, vilket uttrycker sig med sitt klarspråk i de budgetpropositioner som kom efter år 2000, samt i Statens kulturråds regleringsbrev 2001-2003.

Det paradoxala är att det inte någonstans finns en omformulering av visioner och mål, vilket försvårar både operationen av Kulturnät Sverige och möjligheten att analysera dess roll i mötet mellan IT-politik och Kulturpolitik. De förefaller även som att Kulturdepartementet inte anser det lägligt att göra en tydlig omformulering av ovanstående visioner.

Det ter sig behövt att aktualisera och förnya vision, rolldefinition, mål och strategi för Kulturnät Sverige. Utifrån en sådan aktualisering/förnyelse kan det läggas fram planer för en realistisk och ändå långsiktig utvecklingsprocess. Om inte det görs, kan man ifrågasätta själva existensberättigandet av Kulturnät Sverige som något annat än ett traditionellt länkskafferi, vilket bl.a. skulle innebära att ogiltigförklara det föredömliga arbetet som genomfördes av utredningen Kulturnät Sverige – IT-utredningen.

10 Rekommendationer

10.1 Kraftsamling för en dynamisk kulturpolitik

En kraftsamling som bör omfatta Kulturdepartementet, Kulturrådet, Stiftelsen framtidens kultur, KK-stiftelsen, forskarsamfundets institutioner och kulturarbetarnas organisationer bör initiera en bred och djup kulturpolitisk diskussion i Sverige. Denna diskussion bör omfatta bl. a. förutsättningar, metoder och kriterier för att:

- Definiera Kulturpolitikens livscykel, samt mål och delmål för dess realisering.
- Skapa regelbundna revideringscyklar för mål och delmål i kulturpolitiken.
- Definiera kriterier och metoder för att harmonisera revideringen av mål och delmål i Kulturpolitiken med IT-politiken och diverse politikområden.

Underliggande i detta förslag lever idén om att revidering av kulturpolitiken även skall syfta till att underlätta att de bidragskriterier som tillämpas av Kulturrådet och andra institutioner som utför kulturpolitiken, kan bli mer flexibla och tidsenliga. Det är även viktigt att definiera processer för att framhäva lärandeprocesser som kan skapa synergi mellan Kulturrådet, Stiftelsen framtidens kultur och KK-stiftelsen i frågor kring IKT och kultur.

Denna punkt förutsätter en öppen diskussion och problematisering av både kulturpolitiken och IT-politiken. Ett relevant förslag för att initiera en sådan diskussion är att genomföra kulturpolitiska dagar (eller mässor) med deltagande av projekt som får eller har fått bidrag från Stiftelsen framtidens kultur, KK-stiftelsen och/eller Kulturrådet samt andra utförare av kulturpolitiken med syfte att diskutera mötet mellan kultur och IKT och dess kulturpolitiska såsom IT-politiska konsekvenser.

10.2 Process och metodutveckling: innovation i kulturarbetet

Med utgångspunkt i de erfarenheter som har samlats av diverse kulturinstitutioner och projekt de senaste 5-10 åren, bör processer och metoder som framhäver kommunikations- och mötesaspekter av kulturutövningen med hjälp av ITK dokumenteras.

Ett sådant metod- och processutvecklingsarbete som syftar till att identifiera olika mötesrymder för kulturen bör påbörjas som första prioritet. I sådant arbete bör erfarenheter med både fysiska och virtuella mötesrum analyseras. Syftet är att identifiera hur man kan skapa fungerande mötesplatser som byggstenar för strategier för kulturtillgängligheten i informationssamhället. Ett sådant arbete bör genomföras i projektform med begränsad varaktighet eller som ett program där diverse aktörer kan ansluta sig.

10.3 IKT och kulturstruktur

IT-kommissionen har under sitt arbete formulerat behovet att betrakta IKT inte bara ur tekniskt perspektiv. Infrastrukturen bör betraktas som bestående av hård och mjuk infrastruktur; termen infostruktur har blivit användbar för att beteckna informationssamhällets mjuka infrastruktur och framställs som alternativ för en alltför teknikinriktad fokusering inom IT-politiken.

Ett motsvarande FoU arbete bör göras inom kulturområdet i dess relation till IKT. Arbetet skulle handla om att identifiera och beskriva de mjuka komponenterna av IKT inom ramen för kulturproduktion och tillgänglighet. I analogi med IT-kommissionens idé om mjuk infrastruktur (infostruktur) bör kulturstrukturer definieras och omsättas i politik.

Ett sådant FoU arbete skulle vara till pass för satsningarna inom upplevelseindustrin och/eller inom de kreativa industrierna.

10.4 Statistik och nya indikatorer

De gängse indikatorerna inom kulturstatistik måste kompletteras med nya och tidsenliga indikatorer som är kapabla att skildra och göra utvärderingsbara de verkliga kulturprocesserna i informationssamhället.

Indikatorerna måste medta nya användningsvanor (läsvanor, mm), såsom att läsa digitallitteratur och digitala tidskrifter. Statistik skall även omfatta de medier/kanaler som befinner sig i den gråa zonen (filbyte, mm).

10.5 Nya kanaler: Digital-TV och 3G

Kunskap måste skapas och spridas kring de möjligheter och betingelser som både digital-TV och 3G aktualiserar, med syfte att skapa förutsättningar för en aktiv användning av de nya kanalerna i kultursyfte.

FoU arbete bör initieras för att systematiskt kartlägga digital-TV:s och 3G:s möjliga roll i svensk kultur, inte bara som diffusionskanaler, utan även som möjliggörare för nya mötesplatser samt katalysatorer för nya former av kulturskapande. Ett sådant arbete bör ramas in ett större perspektiv som skulle kunna benämnas *visioner för den konvergenta rymden*.

10.6 Utvecklingsplan och medel för Kulturnät Sverige

Om Kulturnät Sveriges existensberättigande är fortfarande gällande bör denna portal kunna erbjuda verktygslådor och virtuella verkstäder för kulturutövare, samt virtuella utställningsplatser, lärande arenor med tips, guider och goda exempel på användning av IKT i kulturprocesser, mm.

Detta förutsätter att en realistisk och finansierbar utvecklingsplan som bygger på att de ursprungliga visionerna om Kulturnät Sverige utarbetas och förankras i Kulturdepartementet och bland andra aktörer inom kulturlivet.

11 Intervjuer och konsultationer

Följande aktörer har intervjuats och/eller konsulterats under denna studiens gång:

- Jonas Andersson – Verkställande direktör vid Stiftelsen framtidens kultur. Även Brigitta Persson och Lena Pålman vid stiftelsens kansli intervjuades/konsulterades.
- Ana Maria Duran – Redaktionschef och verksamhetsledare. Kulturnät Sverige.
- Lars Ilshammar – Forskare, DemokrIT. Örebro universitet.
- Jakob Kihlberg – Departementssekreterare, Kulturenheten. Kulturdepartementet.
- Per Svenson – Avdelningschef vid informationsavdelningen. Statens kulturråd.

Bilaga 1: Kulturdepartementet och IKT-strategin för kultursektorn

Den 4 september 2003 skickades nedanstående frågeformulär till Kulturdepartementet.

Frågor skickade till Kulturdepartementet

För att kunna slutföra min studie om IT och kultur i samband med ITPS:s utvärdering av den nationella IT-politiken, behöver jag svar på de frågor som följer. Anledningen till att jag vänder mig till dig är att det framgick ur mina tidigare kontakter med Kulturdepartementets tjänstemän, att dessa frågor endast kan besvaras av någon politisk företrädare för departementet.

1. – *Bi Puranens utredning om IT i kulturens tjänst (SOU 1997: 14) föreslår en samlad IT-strategi för kultursektorn som skall vara en generell ram för att kulturinstitutionerna i sin tur skall utforma sina egna IT-strategier. Vidare föreslår utredningen att Kulturnät Sverige skall utföra fundamentet för denna samlade IT-strategi för kultursektorn. En analys av Ds 1999: 20, av regleringsbrev till Kulturrådet för verksamhetsåren 2000-2003 samt av budgetpropositionerna för åren 2000-2003, visar ingen omformulering av denna strategidefinition. Jag har tolkat detta som att denna strategidefinition är den som gäller inom kultursektorn, en tolkning vars rimlighet har Katarina Stenmark bekräftat i telefonsamtal med mig den 15 augusti. Jag skulle vilja få en bekräftelse på att detta är Kulturdepartementets mening, och/eller de eventuellt nödvändiga korrigeringar och/eller preciseringar som kan förtydliga hur departementet och regeringen ser på IT: s inverkan i kulturen ur ett kulturpolitiskt perspektiv.*

2. – *Vilka IT-relaterade satsningar inom kulturområdet anser departementet har bidragit mest till att öka kulturens tillgänglighet och att uppnå regeringens mål när det gäller tillgänglighet till kulturen? Finns det någon/några utvärderingar om detta? I så fall, var kan jag få tag i dessa?*

Svar till dessa två frågor är nödvändiga för att kunna ge en adekvat totalbild av den komplexa interaktionen mellan kultur och informationsteknik, sedd både ur ett IT-politiskt perspektiv, och ur ett kulturpolitiskt perspektiv.

För din information, har jag, som följd av mitt tidigare e-postmeddelande till dig (den 13 augusti), haft en tjänsteman som kontaktperson på Kulturdepartementet, som har svarat på några av mina frågor samt tillhandahållit följande material:

- *eEurope, Coordinating Digitisation in Europe. Progress report of the National Representatives Group coordination mechanisms for digitisation policies and programmes, 2002. European Communities, 2003 (ISBN 92-894-4863-6).*
- *KPMG Revision, Näringsdepartementet: Utvärdering av satsningen Kulturarvs-IT (2000-01-21).*

Dessa dokument utgör dessvärre inte det underlagen jag skulle behöva för att besvara de frågor jag nu ställer till dig.

Svar från Kulturdepartementet

Den 9 oktober, svarade Kulturdepartementet till ovanstående frågeformulär. Svaren levererades i form av ett e-postmeddelande adresserat till denna rapportts författare. Kulturdepartementets e-postsvar lyder:

Angående din fråga om den samlade IT-strategin för kulturområdet (fråga nr 1), kan det inledningsvis sägas att utgångspunkten är regeringens samlade IT-politik som den uttrycks i Ett informationssamhälle för alla (prop. 1999/2000:86). Målet sägs där vara att främja tillit till informationssystemen, kompetens att använda dem och tillgänglighet till tjänsterna. Målet är också att främja demokrati och rättvisa genom att "tillvarata IT: s möjligheter att bevara och utveckla kultur, kulturarv och språk i Sverige". Regeringen söker implementera dessa målsättningar på många olika sätt, bl.a. genom att skriva in mål och återrapporteringskrav i de regleringsbrev som gäller för myndigheter på kulturområdet.

Som du själv nämner innefattar detta t.ex. ett uppdrag till Statens kulturråd. I Kulturrådets regleringsbrev för 2003 står det att målet är att "genom modern informationsteknik och Internet öka tillgängligheten till och intresset för svensk kultur samt samla och sprida kunskap om informationsteknikens möjligheter och användning till kulturlivet". I detta ingår bl.a. den verksamhet som bedrivs inom ramen för Kulturnät Sverige.

I samband med att Kulturnät Sverige överfördes till Statens kulturråd, klargjorde regeringen i budgetpropositionen för 2000 (prop. 1999/2000:1, utg. omr. 17, s. 40-41) hur den framtida verksamheten skulle se ut. I princip är den begränsad till drift och utveckling av webbplatsen. Därtill kommer det generella uppdrag som Kulturrådet sedan tidigare hade: att ha överblick över och sprida kunskap om kulturlivets IT-användning.

En annan myndighet inom departementets ansvarsområde som har en omfattande verksamhet på området är Riksarkivet. Bland annat arbetar man under verksamhetsmålen tillhandahålla och tillgängliggöra med IT-teknik. I myndighetens regleringsbrev för 2003 står bl.a. att man ska redovisa "vilket arbete som har bedrivits för att med hjälp av ny teknik öka överblicken över och tillgängligheten till de arkiv som förvaras hos arkivmyndigheterna" och "viktigare bestånd som har mikrofilmats och digitaliserats". Till detta ska läggas det arbete som utförs med IT-bevarande, t.ex. vid Riksarkivets byrå för statliga arkiv, samt det digitaliseringsarbete som sker på olika håll, t.ex. vid Mediekonverteringscentrum. Riksarkivet är även aktivt i EU-arbetet på IT-området.

Även Riksantikvarieämbetet arbetar aktivt med att öka tillgängligheten till information inom sitt ansvarsområde med hjälp av ny teknik. Vidare har de centrala museerna inskrivet i sina regleringsbrev att de ska arbeta med digitalisering och att de ska redovisa hur "samlingarna gjorts tillgängliga, t.ex. genom presentationer på Internet". Två större satsningar som också är värda att nämna i sammanhanget är Sesam-projektet och verksamheten Kulturarvs-IT.

För en diskussion av IT-frågorna på arkivområdet kan arkivutredningen, Arkiv för alla – nu och i framtiden (SOU 2002:78), rekommenderas. IT och kultur behandlas också tämligen utförligt i skriften ABM – Samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer: En lägesrapport på uppdrag av regeringen, från Kungl. biblioteket, Riksarkivet, Statens kulturråd och Riksantikvarieämbetet (2002). I den senare diskuteras alltså även museer och bibliotek. Ett annat tips är den rapport om bilddatabaser som samma institutioner tagit fram, Bilddatabaser och digitalisering – plattform för ABM-samverkan (2003).

Utöver ovanstående exempel bedrivs IT-relaterat arbete på flera områden. Framför allt bör satsningarna på digital teknik inom medieområdet framhållas. Dessutom följer regeringen utvecklingen vad gäller sådant som upphovsrätt på Internet, svenska språkets roll i en digital miljö och skydd mot skadligt innehåll på nätet. Sammanfattningsvis kan man alltså säga att IT-politiken på kulturområdet tar sig många olika uttryck och former. Vill du ge en rättvisande bild av politikområdet får du alltså lov att ställa samman vad som gjorts på flera områden.

När det sedan gäller frågan om vilka satsningar som bidragit mest till att öka kulturens tillgänglighet (fråga nr 2), är det enkla svaret att det inte gjorts några sådana jämförelser. En anledning kan vara att det är svårt att värdera de grundläggande insatser som görs löpande inom ramen för den ordinarie verksamheten vid kulturinstitutionerna.

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 063 16 66 00
Fax: 063 16 66 01
info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

